

Tuomaala Laura

”Se on todella raskas aikuiselle mennä läpi” Aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaaminen varhaiskasvatuksen opettajien tunteiden ja työssä jaksamisen kertomuksissa

Pro Gradu -tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Kasvatustieteiden laaja-alainen maisteriohjelma

Pedagogiset instituutiot ja asiantuntijuus

2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

”Se on todella raskas aikuiselle mennä läpi” Aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaaminen varhaiskasvatuksen opettajien tunteiden ja työssä jaksamisen kertomuksissa (Laura Tuomaala)

Pro Gradu tutkielma, 64 sivua, 1 liitesivu

Helmikuu 2020

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää varhaiskasvatuksen opettajien tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ja niiden vaikutuksista työssä jaksamiseen. Tutkimukset ovat tähän asti painottuneet lasten aggressiivisuuden selittämiseen ilmiönä varhaiskasvatuksessa lasten näkökulmaa painottaen. Tämän tutkimuksen tarkoitus on saada lisää tietoa aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista varhaiskasvatuksen opettajien kertomusten avulla. Tutkimuskysymykseni ovat: *1. Millaisia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaaminen herättää varhaiskasvatuksen opettajissa? 2. Miten aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ilmenneet tunteet näyttäytyvät työssäjaksamisen kertomuksissa?*

Tutkimukseni taustalla vaikuttavat julkinen keskustelu ja selvitykset lasten aggressiivisen käyttäytymisen lisääntymisestä varhaiskasvatuksessa. Teoreettinen viitekehys muodostuu aggressiivisuuden, tunteiden ja tunnetyön tarkastelulla. Tarkastelen näitä teemoja myös varhaiskasvatuksen opettajien kertomusten näkökulmista. Haastavissa kasvatustilanteissa varhaiskasvattajat kokevat monenlaisia, jopa ristiriitaisiakin tunteita ja pohtivat toimintansa eettisyyttä työssään.

Tutkimukseni on toteutettu narratiivisella lähestymistavalla. Aineistoni koostuu neljän varhaiskasvatuksen opettajan haastattelusta, jotka on kerätty joulukuussa 2018 ja tammikuussa 2019. Analysoin haastattelun kertomukset aineistolähtöistä sisällönanalyysia mukaillen. Analyysin pääluokat ovat tunteet ja työssä jaksaminen.

Varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksissa aggressiivisesti käyttäytyvän lasten kohtaamisissa painottuvat negatiiviset tunteet. Haastavissa kasvatustilanteissa kasvattajat säätelevät sekä omia että lapsen tunteita. Aggressiivisuuden kohtaaminen ilmenee työssä jaksamisen kertomuksissa tunteiden hallinnan haasteina, väsymyksenä, riittämättömyyden tunteina ja arvostuksen puutteena, mutta myöskin motivaation kasvuna ja onnistumisen kokemuksina. Kertomuksissa varhaiskasvattajat kokevat merkittäväksi työssä jaksamista lisääväksi tekijäksi kasvattajatiimin ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuen haastavien kasvatustilanteiden käsittelyyn. Ammatillista tukea aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisiin kaivataan lisäkoulutuksen muodossa.

Avainsanat: Aggressiivisuus, tunteet, työssä jaksaminen, varhaiskasvatus, narratiivisuus

Sisältö

1	JOHDANTO	4
2	AGGRESSIOT JA AGGRESSIIVISUUS	7
2.1	Aggressioteoriat	7
2.2	Aggressiivinen käyttäytyminen	9
3	VARHAISKASVATUS TUNNETYÖNÄ	14
3.1	Tunteiden teoriaa	14
3.2	Tunnetyö	16
3.2.1	<i>Henkilökohtaiset tunnetaidot ja tunteiden säätely</i>	17
3.2.2	<i>Kasvattajan tunnetyö haastavissa kasvatustilanteissa</i>	19
3.2.3	<i>Voimankäytön eettisyys</i>	21
4	TUKIMUKSEN TOTEUTUS	23
4.1	Narratiivinen tutkimusmenetelmä	23
4.2	Aineiston keruu ja analyysi.....	25
5	TULOKSET	31
5.1	Tunteet tilannekuvauksissa	31
5.1.1	<i>Tunteiden ristiriitaisuus</i>	31
5.1.2	<i>Pelko satutetuksi tulemisesta</i>	32
5.1.3	<i>Syällisyys sanallisen ja ruumiillisen voiman käytöstä</i>	33
5.2	Työssä jaksaminen	35
5.2.1	<i>Tunteiden hallinta ja sen haasteet</i>	35
5.2.2	<i>Haastavien kasvatustilanteiden aiheuttama väsyminen ja turhautuminen</i>	37
5.2.3	<i>Riittämättömyys ja arvostuksen puute</i>	38
5.2.4	<i>Haastavista kasvatustilanteista motivaatiota työhön</i>	39
5.2.5	<i>Työyhteisön merkitys haastavien kasvatustilanteiden käsittelyssä</i>	41
6	TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	44
6.1	Varhaiskasvattajien tunteet aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisten tilannekuvauksissa	44
6.2	Varhaiskasvattajien tunteet työssäjaksamisen kertomuksissa	46
7	LOPUKSI	49
7.1	Pohdintaa tutkimustuloksista	49
7.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	52
	LÄHTEET	57
	LIITTEET	63

1 JOHDANTO

Keskustelu lasten aggressiivisen käyttäytymisen lisääntymisestä päiväkodeissa on ollut esillä viime vuosien aikana. Aluehallintovirasto (7.8.2019) kirjoittaa tiedotteessaan väkivallan uhan ilmenevän yhä useammin lasten kasvattajiin kohdistuvana aggressiivisena käyttäytymisenä päiväkodeissa ja kouluissa. Myös Opetusalan ammattijärjestön (2018, 16) laatimassa työolobarometrissa todetaan lasten aiheuttaman suurimman osan väkivaltatilanteista. Selvitysten mukaan opetus- ja kasvatusalalla yksi työntekijöiden turvattomuutta lisäävä tekijä on lasten aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyminen pitkällä aikavälillä (AVI, 2019; OAJ, 2018). Tuoreessa Julkisten ja hyvinvointialojen liiton (JHL) vuoden 2019 lopulla ja 2020 alussa tehdyssä kyselyssä lähes kolmannes varhaiskasvatuksen työntekijöistä kokee väkivaltaa ainakin kerran viikossa. Väkivalta on aiheuttanut JHL:n kyselyn mukaan varhaiskasvatuksen työntekijöille esimerkiksi puremahaavoja, venähdyksiä, mustelmia ja hampasvaurioita. (JHL, 23.1.2020.)

Työturvallisuuslain (738/2002, 27§) mukaan ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennalta. Työterveyslaitoksen (2015) hankkeessa ”Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa” havaittiin väkivaltatilanteiden käsittelyssä olevan vaihtelevuutta. Etenkin esimiehen tarttuminen ilmoitettuihin tilanteisiin ei ollut järjestelmällistä (Fagerström, Länsikallio & Sipponen, 2015, 3). Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n 2017 tehdyn työolobarometrin mukaan koulutusta väkivaltatilanteiden kohtaamiseen ja niissä toimimiseen annetaan vähän. (OAJ, 2018). Varhaiskasvatuksen työntekijöihin kohdistuvan lasten aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyminen herättää huolen työntekijöiden turvallisuudesta sekä työssä jaksamisesta. Työssä jaksamiseen, riittävään koulutukseen ja resursseihin tulisi panostaa, jotta ala pysyisi houkuttelevana.

Lasten aggressiivisuuden vaikutuksia varhaiskasvatuksen opettajan työhön kasvattajien näkökulmasta on tutkittu vähän. Tutkimukset ovat tähän asti painottuneet lapsen aggressiivisuuden kuvaamiseen, selittämiseen ja tuen näkökulmaan, eikä niinkään varhaiskasvattajan kokemuksiin aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisista. Perusopetuksen puolella aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista ja niiden vaikutuksista työhyvinvointiin on tutkittu enemmän kuin varhaiskasvatuksessa (Kauppi, 2015; Ojala, 2017; Onnismaa, 2010). Selvitykset (ks. AVI, 2019; JHL, 2020; OAJ, 2018) osoittavat lasten

aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyneen varhaiskasvatuksessa, joten sen vaikutusten tutkiminen varhaiskasvatuksen opettajan työhön voidaan pitää perusteltuna.

Tutkimusaiheeni taustalla vaikuttavat omat kokemukseni aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista ensimmäisenä työvuoteni varhaiskasvatuksen opettajana. Koin silloin, etten voinut käsitellä haastavia kasvatustilanteita ja niiden aiheuttamia tunteita ammatti-identiteettiäni tukevalla tavalla. Tein laaja-alaisen kasvatustieteiden maisteriohjelman kvalitatiivisen tutkimuksen kurssilla harjoitustyönä tutkimussuunnitelman ja aineiston analyysin autoetnografisella tutkimusmenetelmällä aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista käyttäen aineistona omaa kokemustani. Koin aiheen silloin todella henkilökohtaiseksi, eikä tarkoitukseni ollut alunalkaen tehdä aiheesta pro gradu-tutkielmaa. Erilaisia tutkimusaiheita pohtiessani tulin kuitenkin tulokseen, että aiheen henkilökohtaisuus ja siihen liittyvä merkityksellisyys tuntuu pitämään mielenkiintoni yllä pro gradu-tutkielman työstämisprosessissa. Aihe aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa tuli toistuvasti esiin myös keskusteluissa kollegoiden ja opiskelukavereiden kanssa, mitkä vahvistivat lopullisen päätökseni tutkia tätä aihetta. Seuraava katkelma on osa tämän tutkimuksen litteroidusta aineistosta, jossa haastattelija (H) eli minä pohjustan haastateltavalle tutkielmani taustoja.

H: Tähän lähtee ihan mun omista kokemuksista ja siitä, että mää oon kokenu työssä, että se aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen on ollu itelle tosi haastavaa ja kova paikka. Ja sillain ammatillisesti tosi herkkä. Tuntuu, että vaikka siitä on koittanu puhua siellä työyhteisössä niin ei oo saanu tukea siihen. Ikään ku se ois jotenki tabu tai semmonen aihe, että siitä on hankala puhua. Halusin tässä gradussa nostaa tätä aihetta pöydälle silleen, että tää on ihan oikea asia mitä tapahtuu siellä kentällä.

Tutkimusaiheeni lopulliseen valintaan vaikutti erityinen kiinnostukseni tunteiden vaikutuksesta käyttäytymisen säätelyyn. Aggressiivista käyttäytymistä on tutkittu paljon, joten tutkimustiedon löytymisestä ei ollut huolta. Työskennellessäni varhaiskasvatuksen opettajana kasvatustieteiden kandidaatiksi valmistumisen jälkeen ja myöhemmin maisterivaiheen opintoja tehdessäni minua alkoi kiinnostaa myös työssä jaksamiseen liittyvät teemat. Tässä pro gradu-tutkielmassa pystyin yhdistämään nämä kaksi mielenkiinnonkohdettani, mikä lisäsi sitoutuneisuuttani tämän tutkielman tekemistä kohtaan. Tein kandidaatin työni alle 3-vuotiaiden lasten tunteiden säätelyn tukemisesta ja kehittymisestä, joten tunteisiin liittyvää tutkimus ja teorian olivat minulle osaltaan tuttuja.

Pro gradu- tutkielmassani selvitettiin varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista ja niiden vaikutuksia työssä jaksamiseen. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat kaksi kysymystä. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää **millaisia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaaminen herättää varhaiskasvatuksen opettajissa?** Toinen tutkimuskysymykseni on **miten aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ilmenneet tunteet näyttävät työssä jaksamisen kertomuksissa?** Keräämäni tutkimusaineisto kohdistui yliopiston varhaiskasvatuksen koulutuksesta valmistuneiden varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksiin lasten aggressiivisesta käyttäytymisestä esiopetusryhmässä. Tutkimus toteutettiin narratiivisella tutkimusmenetelmällä. Aineiston analyysimenetelmä on tässä tutkimuksessa sisällön analyysi, jossa narratiiveja eli varhaiskasvattajien kertomuksia tematisoidaan ja luokitellaan. Toteutin aineiston keräämisen teemahaastatteluilla.

Tutkielmani koostuu yhteensä seitsemästä pääluvusta. Tässä luvussa johdatan lukijan tutkittavaan aiheeseen. Toinen ja kolmas pääluke muodostavat teoreettisen viitekehyksen, joissa määrittelen tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet ja aiheet. Toisessa pääluvussa *Aggressiot ja aggressiivisuus* määrittelen lapsen aggression ja aggressiivisen käyttäytymisen. Kolmannessa pääluvussa *Varhaiskasvatus tunnetyönä* käsittelen tunteita kasvattajan työssä, etenkin haastavissa kasvatustilanteissa. Neljännessä pääluvussa esittelen narratiivisen tutkimusmenetelmän, aineiston keräämisen ja analyysin vaiheet. Viides pääluke pitää sisällään tutkimuksen tulokset, joiden yhteenvetoa ja johtopäätöksiä käsittelen pääluvussa kuusi. Viimeisessä eli seitsemännessä pääluvussa pohdin tutkimustuloksiin liittyviä teemoja sekä käsittelen tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

2 AGGRESSIOT JA AGGRESSIIVISUUS

Arkipuheessa aggressiivisuus ja aggressio sekoittuvat käsitteinä, mutta eivät aina tarkoita samaa asiaa. Aggressiivisuuden käsitteen määrittelyn monimuotoisuus ilmenee kirjallisuutta tarkastellessa sen kytkeytymisenä esimerkiksi neurokognitiivisiin häiriöihin, häiriökäytökseen, sosio-emotionaalisen kehityksen, biologian, väkivaltaisuuden ja kiusaamisen yhteyksiin (Cacciatore, 2007; Kaltiala-Heino, 2013; Keltikangas-Järvinen, 2010; Rantaeskola, Kauppi, Hyyti & Koskelainen, 2015). Kirjallisuudessa aggression ja aggressiivisuuden käsitteiden rinnalla käytetään myös väkivalta -käsitettä, mikä monimutkaistaa ilmiön ymmärtämistä. Tässä tutkielmassa määrittelen aggression ja aggressiivisuuden psykologian näkökulmasta. Psykologiassa aggressio ymmärretään ihmisen käyttäytymistä ohjaavana energiana ja aggressiivinen käyttäytyminen häiriönä (Keltikangas-Järvinen, 2010, 72).

2.1 Aggressioteoriat

Aggressioteoriat antavat selitysmalleja aggressiolle ilmiönä. Tieteenalasta ja tutkittavasta asiasta riippuen aggressioteoriat selittävät aggression syntyyn ja sen taustoihin vaikuttavia tekijöitä. Vanhimmat aggressiota selittävien teorioiden eli niin sanottujen viettiteorioiden mukaan aggressio nähdään ihmisen synnynnäisenä ja geneettisenä alttiutena. Tänä päivänä aggressio ymmärretään Viemerön (2006, 19) mukaan käyttäytymisenä, jota voidaan oppia ja harjoitella.

Aggressiota voidaan kuvailla tietynlaisena synnynnäisenä ja neutraalina energiana, jonka tehtävä on viedä ihmisen toimintaa eteenpäin ja päästä tavoitteisiin (Keltikangas-Järvinen, 2010, 72). Aggression voi ajatella myös voimana, joka auttaa selviytymään haastavista tilanteista (Kaltiala-Heinon, 2013, 55). Aggressiivisuutta luontaisena potentiaalina kuvannutta Sigmund Freudia pidetään yhtenä viettiteorioiden keskeisenä puolestapuhujana. Hänen mukaansa aggressio oli osa kuolemanviettiä *Thanatos*. Freud ajatteli, että ensimmäisen maailmansodan aikana syntyneet lapset olivat syntyneet aggressiivisen vietin omaavina. Tapa, jolla tämä synnynnäinen aggressiivinen vietti ilmaantui, riippui lapsen varhaisesta kehityksestä ja ympäristön vaikutuksista. Freudin mukaan kokemus ja oppiminen vaikuttivat aggression ilmenemiseen. (Eron, Walder & Lefkowitz, 1971, 18–19.) Viettiteoreetikko Lorenz puolestaan näki aggression luontaisena täysin oppimisesta riippumattomana tekijänä.

Hänen mukaansa aggressio vapautuu, kun yksilö altistuu tietylle ympäristön ärsykkeelle tai kasvaa tietynlaisissa olosuhteissa. (Viemerö, 2006, 19.)

Sosiaalisen oppimisen teoriassa aggressio nähdään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittuna toimintatapana. Sosiaalisen oppimisen teoria juontaa juurensa Banduran (1977) sosiaalis -kognitiivisesta teoriasta. Lapset mallintavat kokemiaan rangaistuksia ja aggressiivista käyttäytymistä aikuisilta ja toistavat niitä omassa käyttäytymisessään (Widom & Wilson, 2015, 28). Teorian mukaan he jäljittelevät malleja, joista aggressiivista käyttäytymistä palkitaan. (Waburton & Anderson, 2015, 374). Widomin & Wilsonin (2015, 29) mukaan tässä teoriassa jätetään huomiotta ja vähätellään yksilön itsenäistä kykyä pyrkiä eroon toimintamallista, jonka hän kokee haitalliseksi. Viemerön (2006, 20) mielestä teoriassa myös yksinkertaistetaan ihmisen inhimillistä käyttäytymistä, koska siinä ei kiinnitetä huomiota biologisiin ja psykologisiin tekijöihin, tunteisiin, tarpeisiin ja ajatusprosesseihin.

Frustraatio-aggressio hypoteesissa aggressio ymmärretään toimintana turhautumisen seurauksena. Aggression nähdään olevan seurausta frustraatiosta eli yksilön toiminnan estämisestä tai häiritsemisestä (Viemerö, 2006, 19). Turhautumista aiheuttavia ympäristötekijäitä ovat esimerkiksi huono koulumenestys tai vanhempien ja ystävien arvostuksen puute. Frustraatio-aggressioteorian tarkoitusta selittää kaikkea aggressiivista käyttäytymistä turhautumisella kritisoidaan (Waburton & Anderson, 2015, 374). Waburtonin ja Andersonin (2015, 374) mukaan se seuraako turhautumisesta aggressiota tai muuta käyttäytymistä riippuu yksilön aiemmista kokemuksista ja taipumuksista. Yksilö voi oppia kanavoimaan turhautumisensa aggressiivisin tai ei- aggressiivisin keinoin.

Moderni aggression tutkimus määrittelee aggressiivisen käyttäytymisen toimintana, johon vaikuttavat ihmisen kehityksen vaihe yhdessä oppimisen kokemusten ja sosiaalisen ympäristön vaikutusten kanssa. Aggressio ilmenemiseen vaikuttavat erilaiset tilannetekijät, persoonallisuustekijät, biologiset tekijät, ympäristötekijät sekä näiden yhdistelmät. Se, miten aggressio eri yksilöissä purkautuu, on näiden eri osa-alueiden summa. (Viemerö, 2006, 19–22.)

Aggression tunteet, kuten muutkin tunteet, ovat kehittyneet ihmisille miljoonien vuosien saatossa ja niillä kaikilla on tarkoitus palvella eloonjäämistä. (Rantanen, 2011, 40). Evoluutioteorioiden näkökulmasta aggressiolla onkin ollut eloonjäämisen näkökulmasta ratkaiseva merkitys puolustautua ympäristön vaaroilta. Aggressio on kautta aikojen auttanut voimakkaiden ärsykkeiden torjumisessa ja itsensä puolustamisessa (Cacciatore 2007, 17;

Keltikangas-Järvinen, 2010, 65). Evoluutio on hienosäätänyt ihmisen toimimaan tietynlaisessa ympäristössä. Ihmiset reagoivat tiettyihin ympäristön tapahtumiin tietynlaisella tavalla ja tunteella, esimerkiksi kovan pamauksen kuuleminen valpastuttaa meidät vaaran kohtaamiselle. (Nummenmaa, 2019, 32).

Aggressio tunteena voi sävyttyä monilla muilla tunteilla, kuten vihalla tai turhautumisella. Aggression tunteesta seuraavat, viha ja raivo ovat reaktioita, joilla yksilö ilmaisee, että tilanteen on muututtava siedettävämpään suuntaan (Cacciatore, 2008, 8–9). Turhautumisesta seurannut vihan tunne voi ilmetä itseä tai ympäristöä vahingoittavana aggressiivisena käyttäytymisenä. Aggressio voidaan kuitenkin kanavoida yhteiskunnallisesti hyväksytyihin keinoihin kuten kilpailutilanteeseen. (Waburton & Anderson, 2015, 379.) Positiivisena voimavarana aggressio on itsepuolustusta ja rohkeutta olla ja elää yksilönä ja ryhmässä (Cacciatore, 2007, 17, 28.) Cacciatore (2008) kirjoittaa aggressiokasvun merkityksestä ihmisen kasvussa itsenäisyyden ja omien puoliensa pitämisen näkökulmasta. Aggressio voi synnyttää hänen mukaansa rakentavia asioita kuten määrätietoisuutta, sitkeyttä, uskallusta ja peräänantamattomuutta ja ne ohjaavat ihmistä yrittämään, selviytymään, puolustautumaan ja itsenäistymään. Psykkisesti tasapainoinen henkilö löytää suotuisassa ympäristössä aggressiolleen sosiaalisesti hyväksyttävät keinot, joita ovat esimerkiksi kilpailuvietti ja korkea suoriutumisen tarve. (Cacciatore, 2008, 26.)

2.2 Aggressiivinen käyttäytyminen

Aggressiivisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavat, samoin kuin aggression taustalla, tilannetekijät, persoonallisuustekijät, biologiset tekijät, ympäristötekijät sekä näiden yhdistelmät (Viemerö, 2006, 20–22). Myös sosiaalinen vuorovaikutus ja kasvatus vaikuttavat lapsen aggressiivisen käyttäytymisen ilmenemiseen (ks. Cacciatore, 2008; Keltikangas-Järvinen, 1985; Keltikangas-Järvinen, 2010). Tässä luvussa keskityn tarkastelemaan aggressiivisuutta lasten käyttäytymismuotona. Määrittelen aggressiivisen käyttäytymisen siten, että se tukee tutkimukseni tarkoitusta tarkastella aggressiivista käyttäytymistä yksilöihin kohdistuvana tahallisena, vahingoittavana tai häiritsevänä käytöksenä (Viemerö, 2006, 18).

Aggressiivinen käyttäytyminen voidaan jakaa fyysiseen ja henkiseen aggressiivisuuteen. Fyysiseksi aggressiivisuudeksi määritellään ryhmään tai yksilöön kohdistuva toimintaa, joka rikkoo fyysisen koskemattomuuden. Tähän aggressiivisuustyyppiin kuuluvat esimerkiksi lyöminen, potkiminen, iskeminen, tuuppiminen, pureminen ja nipistely. Henkisellä

aggressiivisuudella tarkoitetaan puolestaan sanallista loukkaamista, kiusaamista, häirintää tai uhkailua. (Rantaeskola ym. 2015, 6.) Aggressiivinen käyttäytyminen voidaan määritellä myös suorana ja epäsuorana aggressiivisuutena. Suora aggressiivinen käyttäytyminen voi olla fyysistä, kuten lyömistä tai tavaroitten heittelyä, tai verbaalista, kuten haukkumista tai uhkailemista. Epäsuoraa aggressiivista käyttäytymistä voivat olla esimerkiksi juorujen levittäminen tai ryhmän ulkopuolelle sulkeminen, mikä edellyttää sosiaalisen ympäristön tajua ja manipulointikykyä. (Kaltiala- Heino, 2013, 72.)

Aggressiivisen käyttäytyminen voidaan nähdä keinona tietyn tavoitteen saavuttamiseksi, jolloin aggressio purkautuu instrumentaalisenä aggressiivisuutena. Instrumentaalilla aggressiivisuudella tarkoitetaan oman edun tai vallan tavoittelua, jossa aggressio toimii välineenä tietyn tavoitteen saavuttamiseksi. Aggressiiviset tunteet voivat esiintyä suuttumuksena tai vihamielisyytenä. (Pulkkinen, 2002, 62.) Viemerön (2006, 19) mukaan ärsykkeinä vihamielisille tunteille toimivat loukkaukset, hyökkäykset, frustraatiot ja ärsytykset. Vihamielinen aggressiivisuus voi purkautua aggressiivisena käyttäytymisenä. Instrumentaalista aggressiivisuudeksi voidaan kutsua Widomin ja Wilsonin (2015) mukaan myös proaktiiviseksi aggressiivisuudeksi ja vihamielistä aggressiota reaktiiviseksi aggressiivisuudeksi.

Aggressiivisuuden määrä on sidoksissa lapsen ikään. Fyysinen aggressiivisuus nähdään olevan lapsella huipussaan noin 2-3 vuoden iässä ja se alkaa vähetä kolmen ikävuoden jälkeen. Aggressiivisuus alkaa ilmetä iän myötä yhä enemmän suoran fyysisen aggression sijaan verbaalisena aggressiivisuutena. Puhtaasti välineelliset aggressiiviset toimintatavat vähenevät keskilapsuudessa, jolloin tavoitteiden saavuttamiseksi on opittu tehokkaampia verbaalisia toimintamalleja (Widom & Wilson, 2015, 28). Yksilön aggressiivisen käyttäytymisen ilmenemistä voidaankin tarkastella kognitiivisten ja emotionaalisten rakenteiden kehityksen näkökulmasta (Aro, 2011, 13; Viemerö, 2006, 20–21). Pienen lapsen reagointi voi olla aggressiivista, koska hänellä ei ole muita keinoja aivojen kypsyttömän rakenteen ja kokemuksen puutteen vuoksi. Lapsi toimii silloin aggressiivisesti ilman tarkoitusta satuttaa toista ihmistä. Lapsi selvittää esimerkiksi esineiden ominaisuuksia heittämällä niitä tai ravistaa toista lasta kuullakseen millainen ääni hänestä lähtee ilman tarkoitusta vahingoittaa toista ihmistä. Lapsen kehitykselle on luontaista ympäristön tutkiminen, jotta he ymmärtäisivät paremmin sen toimintaa. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 67–68). Aivojen kypsymisen myötä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta lapsi oppii hallitsemaan aggressiotaan ja käyttäytymään sosiaalisten normien mukaisesti.

Joillakin lapsilla tunteiden säätelyn kehittymiseen liittyvä aggressiivisuus ei vähene iän myötä. Toistuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneet aggressiiviset välikohtaukset eivät kuitenkaan suoraan kerro yksilön psyykkisistä ominaisuuksista vaan siitä, kuinka helposti pettymysten kohdatessa turvaudutaan aggressiiviseen käyttäytymiseen. (Keltikangas-Järvinen, 1985, 86.) Tähän voivat Keltikangas-Järvisen (2010, 69) mukaan vaikuttaa esimerkiksi puutteet lapsen tunnetaidoissa tai vanhempien epäjohdonmukainen kasvatus. Lasten sosiaaliset taidot ja hänen ratkaisumallinsa kehittyvät vuorovaikutuksessa läheisten ihmisten kanssa. On merkityksellistä, millaisen palautteen lapsi saa aggressiiviselle käyttäytymiselle. Aggressiivinen käyttäytyminen vahvistuu tai vähenee sen mukaan, miten sitä sallitaan tai kielletään. Tietyissä tilanteissa aggressiivinen käytös on tehokkain toimintamalli, mikä ei kuitenkaan tarkoita sen olevan moraalisesti hyväksyttävä tapa toimia. Jos lapsi oppii aggressiivisen käytöksen avulla saavuttavansa päämäärään, hän turvautuu aina uudelleen tähän keinoon. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 66–67).

Läheisten aikuisten käyttäytyminen ja niiden häiriöt heijastuvat lapsen kehitykseen (Keltikangas-Järvinen, 1985, 17.) Toisaalta läheisten aikuisten malli kanavoida vihan ja ärsyyntymisen tunteet muilla kuin aggression keinoin antavat lapselle mallin purkaa negatiivisia tunteita sosiaalisesti hyväksytyillä tavoilla. Kun turvautuminen aggressiiviseen käyttäytymiseen on ihmisen persoonallisuudelle ja moraalikäsitteille vieras ratkaisu, aggressiivinen teko voi jäädä tekemättä (Keltikangas-Järvinen, 1985, 16). Aggression tunteen aktivoituminen ei johda siis automaattisesti aggressiiviseen käyttäytymiseen. Ympäristötekijät, kuten läheisiltä aikuisilta saatu käyttäytymisen malli, voivat joko suojata tai edesauttaa yksilön aggression purkautumista epäsuotuisalla tavalla kuten aggressiivisena käyttäytymisenä.

Ihminen itse on kaikessa käyttäytymisessään toimija, joka reagoi, tekee päätöksensä, tuottaa ajatuksensa ja mielikuvansa. Käyttäytyminen tapahtuu aina jossain tilanteessa reaktiona sille, miten ihminen yksilönä kyseisen tilanteen hahmottaa ja arvioi. Aggressiivinen käyttäytyminen syntyy samoin. Tarvitaan sellainen ärsyke, joka aiheuttaa yksilössä aggressiivisen valmiuden aktivoitumisen. Erilaisen temperamentin omaavat ihmiset tulkitsevat ympäristön tapahtumia eri tavoin. Herkästi reagoiva temperamentti ja taipumus ärtyisyyteen vahvistavat tulkitsemaan ympäristöään kielteisesti ja uhkaavasti. (Nummenmaa, 2010, 263–164.) Temperamentilla tarkoitetaan yksilölle tyypillisiä käyttäytymisen piirteitä, jotka erottavat hänet muista ihmisistä (Nurmi, 2013, 24). Keltikangas-Järvisen (2012, 32) mukaan kasvatus ja kulttuurin odotukset muovaavat temperamenttia osoittamalla, miten se

saa näkyä. Esimerkiksi impulsiivinen ihminen voi kasvatuksen ja kokemuksen myötä oppia hillitsemään käytöstään, vaikka kokeekin joka kerta samoja ärtymyksen tunteita.

Lapsuuden aggression tunteen tunnistaminen, säätely ja aggression purkaminen muilla kuin aggressiivisella käyttäytymisellä on osa sosiaalisesti hyväksytyjen toimintamallien rajoissa kasvua. Kasvatuksella nähdään olevan merkitys lapsen keinoihin purkaa aggressiota niin, ettei se ilmene aggressiivisena käytöksenä. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 72–73). Ne lapset, joiden aggression tunne aiheuttaa haasteita perheessä ja päiväkodeissa tarvitsevat aikuisen ohjausta sosiaalisten taitojen, itsehillinnän ja tunteiden kanavoinnin harjoitteluun. (Cacciatore, 2008, 8–9).

Tutkimuskirjallisuudessa liittyen varhaislapsuuden aggressiiviseen käyttäytymiseen huomasin aggressiivisuustutkimuksen sisältävän keskenään ristiriitaisia ja eriäviä mielipiteitä selittyen esimerkiksi teoriataustoista ja kulttuurisista eroista (ks. Viemerö, 2006, 18). Tutkimuskirjallisuutta tarkastellessani huomasin myös eron peruskoulun ja varhaiskasvatuksen tutkimuksessa liittyen väkivalta ja aggressiivisuus- käsitteiden käyttöön. Lasten kasvattajiin kohdistuvasta väkivaltaisuudesta varhaiskasvatuksessa ei juurikaan löytynyt suomessa tehtyjä tutkimuksia verraten perusopetukseen, vaikkakin kyseessä on sama ilmiö; yksilöön kohdistuva tahallinen, vahingoittava tai häiritsevä käyttäytyminen.

Lasten toisia ihmisiä vahingoittavan aggressiivisuuden tutkimuksen puute varhaiskasvatuksessa näyttäytyykin keskusteltuna lapsen kykyyn ymmärtää tekojensa seuraukset (Keltikangas-Järvinen, 2010; Widom & Wilson, 2015). Pienten, alle 3-vuotiaiden lasten, uhmakkuudesta puhutaan toisinaan varoen aggressiivisuutena, kun motorinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys ovat vielä kesken. Pieni lapsi ei vielä hahmota omassa toiminnassaan riittävän hyvin kehon, mielen ja hyväksytyjen sosiaalisen vuorovaikutuksen normeja. Widomin ja Wilsonin (2015) mukaan lapsen aggressiivisesta käyttäytymisestä voidaankin puhua vasta sitten, kun lapsella on riittävä itsetuntemus ja käsitys muiden ihmisen tunteista. Turvallisessa, kiintymystä osoittavassa ympäristössä jo 18 kuukauden ikäisellä lapsella voi olla kehittynyt mielenteorian alku, jolla tarkoitetaan yksilön ymmärrystä muiden ihmisten tietoisuudesta, ajatuksista ja tunteista (Keltikangas-Järvinen, 1985).

Aggressiokehitykseen kuuluu tunteiden nimeämisen taitojen ja muiden tunteiden tiedostamisen lisäksi kyky toimia moraalisesti ja oikeudenmukaisesti (Cacciatore, 2007, 32–33). Moraalikehityksen tärkeät ikävuodet ovat 2-6-vuotta, jolloin moraalien kehittyminen on sidoksissa oman tunnon ja syyllisyyden tunteiden kehittymiseen (Keltikangas-Järvinen, 1985,

90.) Lähestyessään esikouluikää lapsi alkaa luoda käsityksen itsestään vertaissuhteiden kautta, joissa lapsi haluaa tulla hyväksytyksi toisen lapsen ystävänä. Lapsen huomio kiinnittyy toisten lasten toimintaan, mitä kukin tekee osaa ja saa tehdä. Myös arvostus omia oikeuksia kohtaan lisääntyy, jolloin asioiden moraalinen tarkastelu lisääntyy. Kateus ja mustasukkaisuus voivat nousta pintaan, mikä saattaa näkyä juoruiluna, toisten lasten nimittelynä tai tappeluina kaverisuhteissa. Sosiaaliset taidot ja tunnetaidot nousevat keskiöön, joita kasvattajan tulee korostaa toiminnassa. Omia mielipiteitään, kehoaan ja tavaroita puolustetaan toisinaan aggressiivisinkin keinoin (Cacciatore, 2007, 115.)

3 VARHAISKASVATUS TUNNETYÖNÄ

Henkilökohtaiset tunteet ja tunnetaidot yhdistettynä ammatillisuuteen ovat keskeisessä asemassa päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Varhaiskasvattajan työ on ihmissuhdetyötä, jossa säädellään omia tunteita ja niiden ilmaisua (Kokkonen, 2017, 119). Varhaiskasvattajat säätelevät omien tunteidensa lisäksi myös kasvatettavien lasten tunteita. Gjerstadin (2015, 13–15) mukaan aikuisen ja lapsen välisessä ihmissuhteessa on asymmetrisyyttä, joka liittyy aikuisen vastuusta suhteessa lapseen. Tämä tarkoittaa tunnetaitojen harjoittelussa sitä, että kasvattajat ovat vastuussa kasvatettavien lasten tunteidensäätelytaitojen kehittymisestä. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsen tunteiden ja kasvattajan omien tunteiden säätely samanaikaisesti voi olla henkisesti kuluttavaa. Haastavissa kasvatustilanteissa tehdyt ratkaisut herättävät toisinaan myös eettistä pohdintaa.

3.1 Tunteiden teoriaa

Sana tunne tulee englanninkielen vastineesta *emotion*, jonka kantasana juontaa juurensa latinankielisestä liikuttamista tai liikkeelle panemista tarkoittavasta verbistä *emovere*. Suomen kielessä aiemmin käytetty sana mielenliikutus viittaa tunteen aiheuttavan yksilössä mielen muutoksen tai liikkeen. (Kokkonen, 2017, 15.) Käsite kuvastaakin tunteiden tehtävää saada ihmiset toimimaan (Virtanen, 2015, 26). Tunne ja emootio- käsitteitä käytetään synonyymeina eri tieteenalojen tutkimuksessa, mikä haastaa tunteen määritelmän muodostamista. Salmela (2017, 32) kirjoittaa artikkelissaan tunnekäsitteiden käytön ongelmallisuudesta suomenkielisessä, jossa tunne ja emootio käsitteitä käytetään usein synonyymeina. Esimerkiksi englannin kielessä niille on omat käsitteensä *feeling* ja *emotion*. Avaan seuraavaksi tunteiden ja emootioiden määrittelyn eroja psykologian tutkimuskentällä.

Psykologian asiantuntijat viittaavat emootioilla tiedostamattomiin ja automaattisina fysiologisina reaktioihin ja tunteilla tietoisiin kokemuksiin tunnetilasta ja sen aiheuttajasta (ks. Gross, 2014; Kokkonen, 2017; Nummenmaa, 2010). Tunteen voidaan ajatella syntyvän tietyissä ajallisessa järjestyksessä, joista ensimmäinen on tunnereaktio eli emootio ja toinen tunnekokemus eli tunne. Tunnereaktio pitää sisällään aivotoiminnan muutokset, kehontoiminnan muutokset, käyttäytymisen muutokset sekä tunneilmaisut. Tunnekokemukseen liittyvät puolestaan tietoisuus tunnetilasta ja tunteen aiheuttajasta. (Kokkonen, 2017, 15; Nummenmaa, 2010, 15–16.) Emootiot voidaan ymmärtää myös

muistojen ja aiempien tulkintojen muokkaamina sisäisinä malleina, jotka ohjaavat toimimaan eri tilanteissa tietyllä tavalla (Virtanen, 2015, 26). Esimerkiksi esiintymistilanne voi virittää muiston aiemmin vastaavasta tilanteesta koetuista jännityksen ja ahdistuksen tunteista.

Tunteet ja emootiot ajatellaan sisältyvän affektin eli tunnetilan yläkäsitteen alle (Kokkonen, 2017,15). Käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa affekti ymmärretään yleiskäsitteenä kokemuksellisille tiloille, kuten tuntemuksille, emootioille ja mielialoille (Salmela, 2017, 33). Kestoltaan tunteet määritellään lyhytkestoisiksi reaktioiksi, kun taas mieliala nähdään pidempiaikaisena tilana mikä voi altistaa kokemaan tietynlaisia tunteita (Rantanen, 2011, 39). Johdonmukaisuuden vuoksi käytän tässä tutkielmassa tunne-sanaa, mikä korostaa tutkimukseni kannalta tärkeää ilmiötä yksilön henkilökohtaista tunnekokemusta (ks. Gross, 2014; Kokkonen, 2017; Nummenmaa, 2010).

Kaikkeen ihmisen käsittelemään tietoon liittyy tunteita. Täten tunteet vaikuttavat moniin kognitiivisiin prosesseihin, kuten tarkkaavaisuuteen ja päätöksentekoon (Rantanen, 2011, 19). Tunteet ohjaavat tekemään valintoja. Tietty tunne muuttaa toimintavalmiutta ja valmistaa kehoa toimimaan. Esimerkiksi pelko ohjaa huomaamaan nopeasti ja osin tiedostamattomasti sellaiset ympäristön vaarat, jotka uhkaavat hyvinvointia. (Kokkonen, 2017, 11–12). Toisaalta myös kognitio vaikuttaa miten tunteita koetaan ja miten niitä ilmaistaan (Nummenmaa, 2010, 107). Esimerkiksi fyysisesti aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen voi aiheuttaa neuvottomuutta ja ahdistusta, kun taas aggressiivisen lapsen käytöksen katsominen videolta voi herättää uteliaisuutta ja empatiaa.

Tunteet liittyvät keskeisesti vuorovaikutukseen, joten niitä ei voi erottaa kulttuurisesta ja sosiaalisesta todellisuudesta (Saaristo, 2011, 71). Koska käyttäytyminen on ulkoisesti havaittavaa toimintaa ja ilmauksia tunteet ovat perusluonteeltaan myös sosiaalisia reaktioita. Tunteet näkyvät ulospäin, toisin kuin ajatukset ja kognitiiviset prosessit. (Nummenmaa, 2010, 77.) Toisaalta yksilöstä ulospäin nähtävissä oleva tunnereaktio, esimerkiksi kyyneleet, eivät välttämättä kerro todellista sisäistä tunnekokemusta. Kasvattajan työssä voi joutua hillitsemään tai peittämään todellisen tunteen ja näyttämään ulospäin jopa täysin vastakkaista tunnetta kuin todellisuudessa kokee.

Tunteet säätelevät myös energiatasoa siten, että esimerkiksi innostuneisuus lisää energiaa vahvistaen toimintaa, kun taas häpeä lamaannuttaa ja keskeyttää epämiellyttäväksi koetun sosiaalisen toiminnan (Rantanen, 2011, 41). Ihmisen tiedostaessa tunteensa hän voi

tahdonalaisesti vaikuttaa niiden voimakkuuteen ja vaikutukseen omassa käyttäytymisessään (Lee, Pekrun, Taxer, Schutz, Vogl & Xiyao, 2015, 845). Tunteet osallistuvat täten käyttäytymisen ja toiminnan ohjaukseen. Tunteet ohjaavat toimintaa sosiaalisissa tilanteissa ja vaikuttavat, miten ihminen havaitsee ja tulkitsee ympäristön tapahtumia (Nummenmaa, 2010, 11–14).

Tunteiden henkilökohtainen kokeminen ja niiden voimakkuuden laatu ovat tekijöitä, jotka koetaan haasteena tunnetutkimukselle. Psykologian ja neurotieteen tutkimuksessa on kuitenkin osoitettu tunteiden olevan aivoissa ja kehossa toimivia mekanismeja, joita voidaan tutkia samalla tavalla kuin muitakin kehon tai mielen toimintoja. (ks. Goleman, 2012; Gross, 2014; Nummenmaa, 2010). Nummenmaa (2019) kuitenkin huomauttaa, etteivät tunteet näyttäyty yksinkertaisina yhden aivojen tai kehon järjestelmän reaktioina vaan toimintakokonaisuuksina. Nämä toimintakokonaisuudet säätävät useiden muiden erillisten mekanismien kanssa yksilön fysiologisia, psykologisia ja käyttäytymisreaktioita vahvistaen esimerkiksi uhkaaviin tilanteisiin reagoitua. Tunnereaktiossa käynnistyy samaan aikaan joukko erilaisia kehon toiminnan säätelyyn vaikuttavia prosesseja, jotka liittyvät esimerkiksi hormonaaliseen toimintaan, lihaksiston toimintaan ja hengityksen ja verenkiertoelimistön toimintaan. Tunteet eivät siis toimi irrallisena toimintana muista kehon toiminnoista. (Nummenmaa, 2019, 32.)

3.2 Tunnettyö

Englannin kielisestä *emotional labour* käsitteestä suomen kieleen käännetty tunnettyö pitää sisällään laajan joukon tunteiden säätelyyn, hallintaan ja tunnetaitojen kehittämiseen liittyviä käsitteitä, kuten tunteiden säätely, tunneäly ja tunnetaidot (Kokkonen, 2017, 44; Virtanen, 2015, 24). Varhaisimmissa tunnetyön määritelmässä (esim. Hochschild, 1983) tunnetyön merkitys käsitetään menestyvän organisaation näkökulmasta, jolloin hyvinvoivan työntekijän uskotaan vaikuttavan menestyvään yritykseen. (ks. Goleman, 2012). Tässä tutkielmassa pyrin painottamaan yksilön kokemaa työssä jaksamista, joten määrittelen tunnetyön painottaen yksilön hyvinvoinnin näkökulmaa.

3.2.1 Henkilökohtaiset tunnetaidot ja tunteiden säätely

Tunneosaamista kuvaavasta kirjallisuudesta voi löytää esimerkiksi käsitteet emotionaalinen osaaminen, tunneosaaminen, tunteiden säätely ja tunnetaidot, joita yhdistävät hyvinvoinnin näkökulma, onnistuneet vuorovaikutustaidot ja tietoisuus tunteiden vaikutuksesta yksilön hyvinvointiin (ks. Goleman, 2012; Kokkonen, 2017; Nislin; 2016; Virtanen, 2015). Tunne ja tieto sekä niiden pohjalta syntyvä toiminta kulkevat rinnakkain yhdistyen vuorovaikutustilanteisiin (Virtanen, 2015, 24). Käsittelen tunnetaitoja tässä alaluvussa painottaen tunneälyn ja tunteiden säätelyn näkökulmaa.

Tunneäly eli emotionaalinen älykkyys yhdistää kaksi toisiinsa kietoutuvaa käsitettä tunteen ja älyn. Tunneälyä tutkinut yhdysvaltalainen psykologian tohtori Daniel Goleman (2012) määrittelee tunneälyn kyvyksi havaita tunteita itsessä ja muissa, motivoida ja hallita omia tunnetiloja sekä ihmissuhteisiin liittyviä tunteita. Hän on esittänyt viisi tunneälyn osa-aluetta ja niiden suhteet kahteenkymmeneen viiteen tunnetaitoon. Nämä viisi tunneälyn osa-aluetta ovat henkilökohtaisiin tunneälytaitoihin kuuluvat itsetuntemus, itsehallinta ja motivoituminen ja sosiaalisiin tunneälytaitoihin kuuluvat empatia ja sosiaaliset kyvyt. Henkilökohtaiset tunneälytaidot määrittelevät kuinka ihminen tulee toimeen itsensä kanssa. Itsetunteva henkilö tiedostaa omat tunteensa, tietää omat rajansa ja mieltymyksen kohteensa sekä tunnistaa oman arvonsa. Omien tunteiden tiedostamisen luo perustan itsehallinnalle, johon kuuluvat viisi tunnetilojen, mielihalujen ja voimavarojen säätelyn ominaispiirrettä. Nämä ominaispiirteet ovat itsekontrolli, luotettavuus, tunnollisuus, joustavuus ja innovatiivisuus. Henkilökohtaisiin tunneominaisuuksiin kuuluu keskeisesti myös motivoituminen, mikä ohjaa yksilöä pyrkimään parempiin suorituksiin ja helpottavan päämäärien saavuttamista. Empatiaan kykenevä ja sosiaalisesti älykäs yksilö pystyy aistimaan ja tunnistamaan muiden tunnetiloja sekä kykenee saamaan aikaan haluamiaan reaktioita muissa ihmisissä. Empaattisuus, eli toisen tunteen jakaminen ja myötäeläminen, tapahtuu vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa, jossa jaetaan tunteita ja kokemuksia. Sosiaaliset tunneälytaidot määrittelevät ihmisten taidon tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. (Goleman, 2012, 42–43.)

Psyykkistä tasapainoa pyritään pitämään yllä hillitsemällä kuormittavia tunteita ja varomaan asioita, jotka ovat vaaraksi hyvinvoinnillemme. Tätä kutsutaan tunteiden säätelyksi. (Kanninen & Sigfrids, 2012, 82; Keltikangas-Järvinen, 2015, 137; Kokkonen, 2010, 19–20.) Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan kykyä vaikuttaa siihen, mitä kuinka pitkään ja voimakkaasti milloinkin tunnemme. Tunteet säätelevät energiatasoamme, siten että esimerkiksi

innostuneisuus lisää energiaa vahvistaen toimintaa, kun häpeä lamaannuttaa ja keskeyttää epämiellyttäväksi koetun sosiaalisen toiminnan (Rantanen, 2011, 41). Grossin (1998b) määritelmässä tunteiden säätely pitää sisällään prosesseja, joilla voimme vaikuttaa tunnekokemuksiimme ja siihen, miten ilmaisemme niitä (Westphal & Bonanno, 2004, 1). Nummenmaa (2010, 148–151) kirjoittaa yksilökehityksen yhdeksi tärkeimmistä tehtävistä oppia säätämään tunteita siten, että voimme tietoisesti muokata omia tunnereaktioitamme ja niiden vaikutuksia omaan toimintaamme. Kirjallisuudessa tunteiden säätelyyn rinnastettavia käsitteitä ovatkin tunteiden hallinta, tunneäly, emotionaalinen osaaminen.

Luokanopettajien tunneälytaitoja tutkinut Virtanen (2013, 19) kuvailee oppilaiden ongelmien lisääntyessä ja monimutkaistuesssa opettajan työhön kuuluvaksi yhä useammin terapeutille tyypillisiä ominaisuuksia. Kasvattajan omien tunteiden säätely lapsen tasapainoisen tunne-elämän tukemisen kannalta on keskeisessä asemassa. Keltikangas-Järvisen (2014, 24) mukaan tasapainosta voidaan ajatella kyse mielipahan ja mielihyvän suhteesta siten, että mielihyvän kokemuksia on kokonaisuudessaan mielipahaa enemmän. Kokkonen (2017, 20) ja Nummenmaa (2010, 148) kuitenkin muistuttavat pitkäkestoisen henkisen tasapainon edellyttävän toisinaan hetkellisesti enemmän kielteisten tunteiden osuutta. Kasvatustyössä kasvattaja voi joutua esimerkiksi toistamaan tiettyjä asioita kasvatettavalle, mikä aiheuttaa turhautumisen tunnetta. Pitkällä aikavälillä kasvatus voi kuitenkin vaikuttaa käyttäytymisen muutokseen positiivisesti. Haastavista kasvatustilanteista selviäminen ja niistä onnistumisen kokemisen saaminen voi kasvattaa työn teon motivaatiota.

Virtasen (2015) mukaan kasvattajan jaksamisesta ja ammattitaidosta huolehtimista voidaan pitää keskeisenä jatkuvan älyllisen, sosiaalisen ja emotionaalisen työn takia. Henkilökohtaiset tunnetaidot yhdistettynä ammatillisuuteen ovat keskeisessä asemassa tunnetyötä tekevilla kasvattajilla. Kasvattajan työssä tunne- ja tieto sekä niiden pohjalta syntyvä toiminta kulkevat rinnakkain yhdistyen vuorovaikutustilanteisiin ja kasvattajien kykyyn tiedostaa ja näyttää tunteita rakentavalla tavalla. Virtasen mukaan kasvattajat ovatkin paradoksaalisessa tilanteessa, sillä heiltä edellytetään samanaikaisesti ammatillista etäisyyttä ja tunnepitoista välittämistä lapsesta. (Virtanen, 2015, 24.)

Tunteiden säätelyä tutkinut Kokkonen (2017) viittaa kansainvälisiin tutkimuksiin, joiden mukaan tunteista puhuminen ja tunteiden säätely nähdään keskeisenä taitona monien ammattien kannalta. Tunnetaitojen opettamiseen kiinnitetään huomiota suomalaisten yliopistojen opettajakoulutuksessa. Kokkonen viittaa myös tutkimuksiin, joissa tunteiden

säätelyn taito työssä on yhteydessä vähäiseen stressaantuneisuuteen, fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin, työtyytyväisyyteen ja luovuuteen. (Kokkonen, 2017, 49.) Tunteiden säätely voidaan ajatella yksilön henkilökohtaisiksi ja osittain synnynnäisiksi ominaisuuksiksi kun taas tunneälyn ja emotionaalinen osaaminen ovat opeteltavissa olevia taitoja (Virtanen, 2015, 24). Tunnetaidot ja työn hallinta osana ammattitaitoa ovatkin opeteltavissa ihan kuin mikä tahansa muukin harjoitusta vaativa taito.

3.2.2 Kasvattajan tunnetyö haastavissa kasvatustilanteissa

Päiväkodin arjessa varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävät vaativat nopeaa reagointia, ennakkointia ja joustavaa päätöksentekoa. Haastaviin tilanteisiin pyritään valmistautumaan etukäteen. Työn hallintaan liittyvät kokemus ammattitaidosta ja työtehtävien hallinnasta, jotka luovat perustan työtehtävistä suoriutumiselle ja turvallisuuden tunteelle. Ammattitaito auttaa pitämään riittävää tarkasteluetäisyyttä ja ehkäisee voimakkaita tunnereaktioita. Vahva ammattitaito tukee rajoja ja antaa välineitä vaikeiden asioiden käsittelyyn. Ammattitaidon voidaankin ajatella olevan myös yksityisminää suojaava tekijä. (Rantaeskola ym, 2015, 51, 208–209.)

Aiempien tutkimusten valossa varhaiskasvattajat kokevat haastavissa kasvatustilanteissa tunteita laidasta laitaan (Ahonen, 2015; Munter, 2014; Toljander, 2018). Kasvattajan kokemat tunteet yhdessä lapsen voimakkaan käyttäytymisen kanssa tekevät tunteiden kirjosta laajan. Vuorovaikutuksessa aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa kasvattaja voi joutua peittämään omat tunteensa ja esittämään sellaisia tunteita, joita ei aidosti koe (Kokkonen, 2017, 110). Omien sekä lapsen tunteiden säätely on keskeisessä asemassa kasvattajan työssä.

Kasvattajat voivat kokea neuvottomuutta tai ahdistusta lapsen aggressiivisen käytöksen kohdatessa. Työssä koettua neuvottomuuden tunnetta vähentää tunne työn hallinnasta. Hallinnan tunteella työssä tarkoitetaan työntekijän kokemusta työtehtävien hallinnasta ja autonomiaa, jossa yksilöllä on mahdollista vaikuttaa omaa työtä koskevaan päätöksentekoon (Ristioja & Tamminen, 2010, 23). Opetustyötä tekevillä on tyypillisesti valmis mielikuva, miten haastavissa kasvatustilanteissa tulee toimia (Lahtinen ja Rantanen, 2019). Haastavien kasvatustilanteiden oikeaa toimintatapaa on usein vaikeaa määritellä tilanteiden ennakoimattomuuden vuoksi. Haastavaksi koetun työtilanteen vaikeudet ja hallintaongelmat voivatkin johtua tilanteen yllätyksellisyydestä (Rantaeskola ym, 2015, 51). Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa kasvatustilanteiden saatetaan ajatella menevän

tietyn mallin mukaisesti, mikä on ristiriidassa käytännön toiminnan kanssa. Pienetkin poikkeamat, joita ei ole ajateltu tapahtuvan, saattavat tuntua vaikeasti hallitavilta ja aiheuttaa ahdistusta.

Ahdistuksen tunne haastavissa kasvatustilanteissa voi saada kasvattajan sulkeutumaan ja välttelemään aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisia, kuten Ahonen (2015) väitöskirjassaan toteaa. Ahosen mukaan tilanteissa, joissa lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, kasvattajalla toistuu välttelevä vuorovaikutus suhteessa lapseen. Hän on keskustellut tutkimusta varten tekemistään vuorovaikutustilanteiden havainnoista tutkimukseen osallistuneiden varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa. Sekä Ahonen että hänen tutkimukseensa osallistuneet varhaiskasvatuksen työntekijät arvioivat välttelevän vuorovaikutuksen näkyvän juuri aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohdalla. Varhaiskasvatuksen työntekijät kokivat Ahosen tutkimuksessa haastavissa kasvatustilanteissa neuvottomuuden ja ahdistuksen tunteita. (Ahonen, 2015, 147–148.)

Viitalan (2014) väitöskirjassa kasvattajien kuvaukset sosioemotionaalista erityistä tukea tarvitsevista lapsista pitivät sisällään ei-toivotun käyttäytymisen lisäksi myös lasten vahvuuksia ja myönteisiä kuvauksia lasten persoonallisuudesta. Viitala näkee tämän positiivisena lapsen ja kasvattajan vuorovaikutuksen kannalta sekä lasten kehitystä ajatellen pitkällä aikavälillä. Hän viittaa tutkimuksissaan aiempiin tutkimuksiin, joissa on käynyt ilmi kasvattajien taipumusta kuvata lapsia painottaen heidän käyttäytymisensä haasteellisuutta. (Viitala, 2014, 164–165.) Negatiiviset ajatukset työstä voi vahvistaa negatiivisten tunteiden kehää ja vaikuttavat heikentävästi työssä suoriutumiseen, yleiseen ilmapiiriin ja henkilökohtaiseen mielialaan. Tämän takia voidaan pitää merkityksellisenä, miten omasta työstä ajatellaan ja puhutaan ääneen. Tilanteet tulkitaan aina aiempien kokemusten perusteella kasvattajan tunteista ja tarpeista käsin. Esimerkiksi mieleltään uupunut kasvattaja voi tulkita tilanteen eri tavoin kuin energinen kasvattaja.

Haastavissa tilanteista selviämiseen ja työssä jaksamiseen liittyvät ammattitaidon lisäksi esimiehen ja työyhteisön tuki. Työntekijällä on kuitenkin ensisijainen vastuu edesauttaa itse työssä jaksamistaan. Työssä jaksaminen paranee, kun työntekijä antaa itselleen luvan tuntea, nimetä tunteita ja puhua niistä muiden kanssa. Haastaviin tilanteisiin valmistautuminen työroolin edellyttämällä tavalla edesauttaa työhön liittyvien tehtävien hallintaa, vähentää stressiä ja auttaa tilanteista toipumista (Rantaeskola ym, 2015, 51, 208–209.)

3.2.3 Voimankäytön eettisyys

Kasvatustyössä voi kohdata tilanteita, joissa lapsen aggressiivinen käyttäytyminen uhkaa lasta itseään ja koko muun ryhmän turvallisuutta. Kasvattajan tehtävä on osoittaa lapselle yhteiskunnan elämisen pelisäännöt ja eettiset käytännöt olla vahingoittamatta toista ihmistä (Gjerstad, 2015, 25). Kasvatustoiminta itsessään on lapsiin vaikuttamista, heidän ohjaamistaan ja saattamista ”oikeaan” suuntaan, jolloin kasvattajat ohjaavat lapsen kasvua erilaisilla säännöillä, neuvoilla ja ohjeilla. Kun kehotuksista, käskyistä ja muista sanallisista toimenpiteistä huolimatta lapsen käyttäytyminen ei muutu, kasvattajat voivat turvautua Ylitapio-Mäntylän (2009, 139) mukaan ruumiilliseen voimaan, jossa kuri näyttäytyy ruumiillisena kosketuksena, kantamisena tai kädellä ohjaamisena. Kuri ja lasten hallitseminen voidaan perustella kasvatuksellisilla ja pedagogisilla näkökulmilla (Hytönen, 2007, 69; Ylitapio-Mäntylä, 2009, 137).

Voimankäyttö voi aiheuttaa voimakkaita ja ristiriitaisia tunteita sekä eettistä pohdintaa esimerkiksi lapsen kiinnipitamisestä tai muusta ryhmästä eristämisestä, kuten tutkimusaineistostani käy ilmi. Kasvattajat perustelevat voimankäyttöään esimerkiksi turvallisuuden tai työrauhan näkökulmasta, mutta voivat kokea siitä samalla syyllisyyttä ja riittämättömyyden tunteita. Etenkin aggressioon puuttuminen fyysisenä kurinpitomenetelmänä herättää kasvattajissa tunteita laidasta laitaan. Kasvattajien kokemuksia lasten fyysisestä kiinnipidosta tutkinut Munter (2014, 55–56) esittää tutkimuksessaan kasvattajien kokeneen kiinnipitotilanteissa tunteita vihasta empatiaan. Kiinnipitotilanteet herättivät hänen mukaansa kuitenkin enemmän negatiivisia kuin positiivisia tunteita esimerkiksi huolta, pelkoa, jännitystä, epävarmuutta, syyllisyyttä, riittämättömyyttä, häpeää ja väsymystä.

Kasvatuskirjallisuudessa toistuu ajatus pyrkimykseen ennakoida lapsen aggressiivisuuden purkautuminen lapsituntemukseen pohjautuvilla pedagogisilla ratkaisuilla. Esimerkiksi, jos tietty leikki johtaa aina lyömiseen, on syytä miettiä vaihtoehtoisia leikkejä tai vaihtoehtoja leikin kulkuun tai leikkikavereihin. Gjerstad (2015) muistuttaa kasvattajien joutuvan kasvatustyössään ajattelevan koko ryhmän etua. Mitä vähemmän ryhmässä on resursseja, sitä ongelmallisempia ovat haastavat kasvatustilanteet ja aggressiivisen käyttäytymisen ennakointi. Kasvattajat punnitsevat toistuvasti pitäisikö vähäisillä resursseilla kiinnittää huomio yksilön tarpeiden huomioimiseen vai keskittyä lapsiryhmässä enemmistöä koskeviin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen opettaja on ammattinsa puolesta tietynlaisessa valta-asemassa

ja koulutuksensa myötä pedagogisesti vastuullinen työntekijä (Ylitapio-Mäntylä, 2009, 127–128).

Useissa tutkimuksissa kasvattajat tunnistavat vallankäyttönsä työssään kuvatessaan haastavia kasvatustilanteita (Ahonen, 2015; Viitala, 2014; Ylitapio-Mäntylä, 2009). Kasvattajan valta haastavissa kasvatustilanteissa liittyy kasvattajan vaatimaan kasvatettavan toiminnan ja käyttäytymisen muutokseen kasvattajan tahdon mukaisesti (Gjerstad, 2015, 18–19). Valta-asetelma voi ilmetä myös lapsen käyttämänä valtana aikuista kohtaan. Gjerstadin (2015, 19) mukaan lasten vallankäyttö ilmenee aikuiseen verraten eri osa-alueilla, kuten tunteisiin liittyvissä kysymyksissä. Gjerstad viittaa Kuczynskiin (2003a) käyttämään lapsen tunnevaltakäsitteeseen, joka tarkoittaa aikuisen vastustamista tunnevallan avulla. Lapset käyttävätkin enemmän tunteisiin liittyvää vaikuttamista, mikä näyttäytyy lapsen pyrkimyksenä vaikuttaa aikuisen tunteisiin, ajatuksiin ja toimintaan (Gjerstad, 2015, 19, 66).

Viitalan (2015) tutkimuksessa kasvattajien ja lasten välistä vuorovaikutusta luonnehtii kasvattajien olettamus lasten tottelevaisuudesta. Lasten ei toivottavaa käyttäytymistä kuvaillaan esimerkiksi kasvattajien asettamien sääntöjä vastaan toimimisena. (Viitala, 2015, 165.) Ahonen (2015, 181) kirjoittaa tutkimuksessaan haastavien kasvatustilanteiden korostuneen etenkin ohjatuissa toimintatuokioissa, joissa vaatimus paikallaan oloon vahvistaa uhmakkuutta ja levottomuutta. Toisinaan kasvattajat saattavat tiedostamattaan vahvistaa lapsen aggressiivista toimintaa asettamalla rajoituksia, jotka eivät ole tarpeen. Keltikangas-Järvinen (2010, 183) kirjoittaa kasvattajan voivan provosoida lasta käyttäytymään aggressiivisesti asettamalla kieltoja ja rajoituksia olettaen lapsen rikkovan kyseisiä rajoitteita. Kasvattaja toisin sanoen osoittaa oman epävarmuutensa kieltämällä lasta etukäteen tekemästä asiaa, jota lapsi ei välttämättä edes tekisi.

Gjerstadin (2015, 37) mukaan voimankäyttö on sallittua, kun motiivina on lapsen etu ja ylimääräisen kivun välttäminen. Jos voimankäytön tarkoitus on kivun tuottaminen, puhutaan väkivallasta. Lasten fyysinen kurittaminen on kielletty suomessa lastensuojelulakiin (417/2007) nojaten. Varhaiskasvatuksessa sallitun ja laittoman voiman käytön raja tuntuu olevan veteen piirretty viiva, johon ei löydy yhtä selkeää ohjetta. Riippuen kasvattajasta, näkemykset sallitusta ja ei-sallitusta voimankäytöstä voivat vaihdella hyvinkin paljon toisistaan. Tämän takia avoin keskustelu sekä selkeät toimintatavat haastavissa kasvatustilanteissa toimimiseen ja niiden käsittelyyn olisivat tärkeitä.

4 TUKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jota lähestyn narratiivisesta näkökulmasta. Laadullinen tutkimus voidaan määritellä sateenvarjokäsitteeksi kuvaamaan erilaisia laadullisia tutkimuksia. Laadullista tutkimusta kuvaavat käsitteet ihmistieteellinen, pehmeä, ymmärtävä ja tulkinnallinen tutkimus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 13–16). Laadullisessa tutkimuksessa korostuu todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivinen luonne (Puusa & Juuti, 2011, 47). Tutkimukseni lähestymistavaksi olen valinnut narratiivisen eli kerronnallisen tutkimusmenetelmän, sillä tavoittelen tutkimushaastatteluilla varhaiskasvattajien yksilöllisiä kokemuksia ja tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista.

4.1 Narratiivinen tutkimusmenetelmä

Narratiivisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimuksen lähestymistapaa, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin ja kertomiseen tiedonvälittäjänä. Narratiivisuuden lähtökohtana on ajatus kertomusten olevan ihmiselle sisäinen ja luonteenomainen tapa jäsentää elämäänsä, kokemuksiaan ja itseään (Laitinen & Uusitalo, 2008, 111). Tarkoitukseni on selvittää varhaiskasvatuksen opettajien tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista, joten kertomusten tutkiminen on luonnollinen tapa ymmärtää tutkimukseen osallistuvien toimintaa.

Narratiivinen tutkimusmenetelmä liittyy tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen, mikä tässä tutkimuksessa tarkoittaa sen liittyvän tutkimusaineiston luonteen lisäksi konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen (Heikkinen, 2018, 176). Konstruktivistisen tiedonkäsityksen mukaan ihminen nähdään tiedon aktiivisena rakentajana eli konstruoijana. Konstruktivistisen tieto on aina subjektiivisia mielikuvia ja tulkintoja. (Marttila, 2014, 380.) Konstruktivistinen käsitys tiedosta poikkeaa perinteisestä tiedonkäsityksestä, jossa tiede pyrkii kontekstista riippumattomaan, ajattomaan ja yleispätevää tarkastelutapaan. Sosiaalinen ihmisten luomiin merkityksiin pohjautuva todellisuus rakentuu kuitenkin toisella tavalla kuin luonnontieteellinen todellisuus. Konstruktivistisen tiedonkäsityksen mukaan näkemys maailmasta muuttuu kokemusten myötä ja vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Identiteetti, itseymmärrys ja näkemys maailmasta mututuvat sitä mukaan, kun ihminen saa uusia kokemuksia ja keskustelee niistä muiden ihmisten kanssa (Heikkinen, 2015, 156–157.)

Todellisuus rakentuu täten merkitysneuvotteluina ja muuttuvina kertomuksina, jonka vuoksi narratiivisessa tutkimuksessa tutkitaan todellisuutta, joka rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Kujala, 2007, 13).

Narratiivisuuden käsite on peräisin latinan kielen sanoista *narratio*, jolla tarkoitetaan kertomusta ja *narrare*, joka tarkoittaa kertomista (Heikkinen, 2000, 47–48). Kertomus on elämäntapahtumien tuomista kielen avulla vuorovaikutuksen piiriin puhuttuna, kirjoitettuna, piirrosten tai muun itseilmauksen kuten tanssin muodossa (Hänninen, 1999, 55). Kertomukset voivat olla periaatteessa mitä vain visuaalista tai auditiivista materiaalia, jotka sisältävät tulkittavissa olevia merkityksiä (Squire ym., 2014, 5). Oleellista aineistossa on, että siitä voidaan nostaa esiin tarinallinen merkitysrakenne (Hänninen, 2018, 192). Narratiivinen tutkimusaineisto on tässä tutkimuksessa suullisesti esitettyä kerrontaa.

Kertomuksissa tutkittavat kertovat tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, johon sisältyy tunteita, ajatuksia ja kokemuksia. Kertomukset pitävät sisällään henkilökohtaisia, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä. (Heikkinen, 2018, 180.) Laitisen ja Uusitalon (2008, 136) mukaan kertomukset voivat sisältää myös poliittisia ulottuvuuksia, kuten mielipiteitä, näkemyksiä ja kannanottoja. Kertomukset mahdollistavat tutkittaville oman tarinan kertomisten ja kuulluksi tulemisen tunteet. Aina sisäistä tarinaa ei kuitenkaan haluta kertoa julkisesti vaan esimerkiksi kaikkein tunteellisesti voimakkaimmat muistot halutaan pitää yksityisinä suojellakseen itseä tai kertomukseen liittyvää yhteisöä (Hänninen, 1999, 56–57).

Narratiivisessa tutkimuksessa kertomukset liittyvät tiettyyn paikkaan, aikaan ja kontekstiin. Kertomukset kerrotaan jo tapahtuneesta asiasta tai tilanteesta, kuten tässä tutkimuksessa on tehty. Varhaiskasvattajien kertomukset muodostuvat heidän aikaisempien kokemusten ja tietonsa varaan. Varhaiskasvattajien kokemukset muodostuvat narratiiviselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan tilanteisiin liittyvistä tulkinnosta ja käsityksistä sekä asioille antamista merkityksistä (Puusa & Juuti, 2011, 51).

Narratiivinen tutkimus on ollut 1990-luvun alusta lähtien käytössä useilla eri tieteenaloilla, kuten yhteiskuntatieteissä, kielten tutkimuksessa, psykologiassa, naistutkimuksessa ja kasvatustieteissä (Connely & Clandinin, 2006, 415). Narratiivisessa viitekehityksessä kertomukset todellisuuden tuottajana ja välittäjänä yhdistävät tutkimusta eri tieteiden välillä. Toisaalta eri tieteenalat ja koulukunnat ymmärtävät narratiivisen tutkimuksen hieman eri tavoin ja näkökulmat ovat aina tietyllä tavalla painottuneita (Eskola & Suoranta, 2008, 23). Narratiivisen tutkimuksen teoria ei tarjoa selkeitä analyysin aloituksen ja lopetuksen puitteita,

kuten jotkut muut laadullisen tutkimuksen menetelmät. Andrew, Squire ja Tambokou (2008, 12) esittävätkin, ettei narratiivisuutta tutkimuksen lähestymistapana kuuluisikaan selkeyttää, koska se lähestymistapana mahdollistaa odottamattomia löydösten tekemisen ja rikastuttaa teoreettista ymmärtämistä.

Myös kertomusten ymmärtämisen moninaisuus on aiheuttanut kritiikkiä narratiivista tutkimusmenetelmää kohtaan. Kertomus ja kerronta voidaan ymmärtää monella eri tavalla ja niiden käyttö analyysissä ja tulkinnassa voi vaihdella eri tieteiden välillä (Aaltonen & Leimumäki, 2011, 98; Hänninen, 1999, 19). Kertomus voidaan ymmärtää esimerkiksi suullisesti kerrottuna tarinana, kirjoitettuna tekstinä, fiktiivisenä tai totuuden mukaisena kertomuksena (Hänninen, 1999, 20). Suomalaisessa narratiivisessa tutkimuksessa puhutaan tarinallisuudesta ja kerronnallisuudesta toisinaan synonyymeina, mutta myös eri asioina. Kohosen (2011, 197) mukaan kertomus ymmärretään neutraaliksi, kun taas tarina voidaan ymmärtää mielikuvissa epätodeksi. Heikkinen (2018) kuvastaa kerronnallisen tutkimuksen käsitteistön muutosta 2000-luvun alusta, jolloin puhuttiin vielä kerronnallisuudesta sekä kerronnallisesta ja tarinallisesta tutkimusotteesta toistensa synonyymeina. Nyt kerronta näyttäytyy narratiivisuuden suomennoksena.

Narratiiviseen tutkimukseen, kuten muihinkin tutkimusmenetelmiin, liittyy pohdintaa siitä mikä on tietoa ja miten tietoa ylipäätään voidaan hankkia. Perinteisen tiedonkäsityksen mukaan tiede pyrkii kontekstista riippumattomaan, ajattomaan, yleispätevään ja universaaliin tarkastelutapaan. Yksi keskeinen narratiiviseen tutkimukseen liitetty kritiikki onkin kertomuksiin kohdistuva subjektiivinen tulkinnallisuus, jolla voidaan viitata tutkijan liian voimakkaisiin oletuksiin tutkittavan kerronnan jäsentymisestä tai jäsentymättömyydestä (Hänninen, 2018). Narratiivisessa tutkimuksessa kertomukset mahdollistavat loputtoman tulkinnan (Wilde, 2008, 1). Tutkijan objektiivisena ja puolueettomana tutkimuksen tarkastelijana ei tällöin toteudu, mikä on vasten perinteistä tiedonkäsitystä. Sosiaalinen todellisuus rakentuu kuitenkin eri tavoin verraten materiaaliseen luontoon, joten kertomusten kautta muodostuva tieto on täten perusteltua ottaa tieteellisen tutkimuksen lähestymistavaksi (Heikkinen, 2018).

4.2 Aineiston keruu ja analyysi

Aineistonkeruun lähtökohtana on pohtia, millaista tietoa halutaan kerätä ja kuka tai ketkä tietävät tutkittavasta aiheesta (Laitinen & Uusitalo, 2008, 121). Tutkimukseeni on valikoitunut

neljä haastateltavaa, joilla on varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys ja kokemusta aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisesta esiopetusryhmässä. Kaikki tutkimukseeni osallistuvat haastateltavat ovat yliopistosta valmistuneita varhaiskasvatuksen opettajia, jotka ovat suorittaneet kasvatustieteiden kandidaatin tutkinnon. Yhdellä haastateltavalla on myös erityisopettajan pätevyys. Kolme haastateltavista työskentelivät haastatteluhetkellä esiopetusryhmässä ja yksi varhaiskasvatuksen erityisopettajana. Haastateltavat olivat entuudestaan tuntemiani henkilöitä.

Olin yhteydessä kaikkiin haastateltaviin joulukuussa 2018 Whatsupp- sovelluksen kautta. Kerroin tutkimuksestani ja kysyin varhaiskasvatuksen opettajien halukkuutta osallistua tutkimukseeni ja onnekseni sain nopealla aikataululla tarvittavan määrän haastateltavia. Haastattelemani varhaiskasvatuksen opettajat kokivat tutkimusaiheen henkilökohtaiseksi, ajankohtaiseksi ja tärkeäksi nostaa esille varhaiskasvatuksen tutkimuksessa. Tutkimukseen suostumukseen voivatkin vaikuttaa halu saada omia kokemuksiaan muiden tietoon ja toive niiden voivan hyödyttää muita samassa tilanteessa olevia tai samankaltaisia tunteita kokevia (Eskola, Lätti & Vastamäki, 2018).

Ennen aineiston keräämistä pohdin, saisinko tutkimusaiheeni arkaluonteisuuden vuoksi tarvittavaa määrää haastateltavia. Tämän takia lähdin kartoittamaan haastateltavia entuudestaan tuntemistani henkilöistä, joiden tiesin työskentelevän varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävissä aineistonkeruun ajankohtana. Tutkimusaiheeni arkaluonteisuutta perustelen sen sisältävän henkilökohtaisia kokemuksia ja voimakkaita tunteita, joista puhuminen voidaan kokea ahdistavaksi. Osa haastateltavista kertoi, ettei olisi osallistunut tutkimukseen, jos haastateltava olisi ollut heille vieras henkilö. Haastateltavien ja haastattelijan välinen luottamus mahdollisti avoimen ja rehellisen keskustelun arkaluonteiseksi koetusta aiheesta. Haastateltavien tunteminen entuudestaan vaikuttivat myös haastatteluiden luontevaan etenemiseen.

Tutkimukseni aineiston kerääminen tapahtui joulukuussa 2018 ja tammikuussa 2019. Kolme haastattelua toteutettiin kasvotusten ennalta sovitussa paikassa, jossa äänittäminen tapahtui ilman häiriötekijöitä. Yksi haastatteluista toteutettiin puhelinhaastatteluna. Haastattelut olivat kestoltaan noin 35-45 minuutin mittaisia. Nauhoitin haastattelut, jotka litteroin sanasta sanaan kirjoitettuun muotoon. Litteroitua aineistoa muodostui kaikista neljästä haastattelusta yhteensä noin 38 sivua.

Lähetin haastattelurungot sähköpostilla haastateltaville muutamaa vuorokautta ennen haastattelua, jotta haastateltavat saisivat mahdollisimman tarkan kuvan mitä tutkimukseni käsittelee. Kun aiheina ovat asiat, joihin liittyy moraalisia seikkoja ja mahdollisuus että haastateltava kokee haastattelijan asettavan hänet epäedulliseen asemaan, haastateltava saattaa antaa vältteleviä vastauksia ja jättää kertomatta jotain olennaista haastattelijalle (Pietilä, 2011, 189). Kolme neljästä haastateltavasta kertoivat lukeneensa haastattelurungon ennen haastattelun aloitusta. Saadessaan haastattelurungon etukäteen haastateltavat voivat valmistella vastauksiaan etukäteen. Tämä mahdollistaa aiheen syvällisemmän pohdinnan ennen haastattelua. Toisaalta tutkittava voi valmistella vastauksena ajatellen, mitä tutkija mahdollisesti haluaisi kuulla, jolloin tutkittavan oma todellinen kokemus saattaa jäädä kertomuksessa taka-alalle.

Aineiston kerääminen toteutui puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla, jotka koostuivat neljästä osiosta. Osiot ovat taustatiedot, aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen, aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa heränneet tunteet tilannekuvauksen avulla ja aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisen vaikutukset työhyvinvointiin. (Kts. Liite 1) Haastattelutapa vaikuttaa tuotettuun materiaaliin siten, kertooko haastateltava vapaamuotoista kerrontaa vai vastaako hän kysymys- vastaus tyyppisesti (Aaltonen & Leimumäki, 2011, 98). Tässä tutkimuksessa haastattelurungon pääteemat olivat ennalta määritellyjä, mutta niissä eteneminen tapahtui joustavasti haastattelutilanteissa. Tavoitteenani oli antaa haastateltaville riittävästi tilaa kertomiselle ja mahdollisuuden vaikuttaa, mitä tutkittavasta aiheesta kertoo. Kasvotusten tehtävissä haastatteluissa pystyin esittämään tarkentavia kysymyksiä. Puolistrukturoitu teemahaastattelu jätti haastattelutilanteissa joustavuuden varaa teemojen käsittelyyn, mikä sopii hyvin tilanteissa, joissa kohteena ovat intiimit ja arat aiheet (Metsämuuronen, 2008, 41). Haastattelut etenivät toisistaan poikkeavissa järjestyksessä ja haastatteluissa painottuivat erilaiset asiat.

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi toteutetaan haastatteluiden sisällöllisen aineksen luokittelemista (Saaranen, Kauppinen & Puusniekka, 2009, 72–73). Tutkimukseni aineiston analyysi sisältää aineiston lukemista huolellisesti läpi, tekstimateriaalin järjestelyä, sisällön ja rakenteiden esittelyä, jäsentämistä ja pohtimista. Analyysissä kerrotaan, mitä aineisto sisältää, mitä siinä kerrotaan, millä tavoin ja missä määrin. Analyysitapaani voi kuvailla aineistolähtöiseksi, koska tarkoitukseni on saada yksilöiden äänet kuuluviin. Aineistolähtöisessä analyysissä on pyrkimys luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus ajatuksena, etteivät analyysiyksiköt ole ennalta sovittuja. (Tuomi & Sarajarvi,

2018, 107–108.) Laineen (2018, 40) mukaan kokemustieto sisältää monia tunteita, mielikuvia ja aavistuksia, jotka voivat olla vaikeaa pukea sanoiksi ja voivat jäädä osaltaan tiedostamattomiksi. Tarkoitukseni on osaltaan löytää aineistosta yhtymäkohtia, eroavaisuuksia ja hahmottaa näiden mahdollisesti tiedostamattomaksi jääneiden tunteiden merkitystä kerronnassa.

Etenen tässä tutkimuksessa Milesin ja Hubermanin (1994) aineistolähtöistä sisällönanalyysiä mukaillen, jossa haastateltavien kertomuksista muodostetaan temaattisia kokonaisuuksia. Toisin sanoen voidaan puhua induktiivisen analyysin logiikasta, jossa edetään yksittäisten ilmausten ryhmittelystä kohti kokoavaa käsitettä tai pääluokkaa. Milesin ja Hubermanin analyysin vaiheet ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 122.)

Sisällönanalyysin pelkistämisvaiheessa aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen pois ja etsitään tutkimustehtävää kuvaavia alkuperäisiä ilmauksia. Alkuperäiset ilmaukset kirjoitetaan pelkistettyyn muotoon lyhyiksi lauseiksi tai ilmaisuiksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 123.) Alleviivasin aineistosta toistuvia ja toisistaan eriäviä ilmauksia. Karsin aineistosta pois kaikki tutkimusaiheeni kannalta epäolennaiset ja usealla tavalla tulkittavissa olevat ilmaukset. Jätin analyysissä pois myös kerronnan sisällön ymmärtämisen kannalta merkityksettömät täytesanat. Tässä tutkimuksessa haasteen pelkistämiseen toivat haastateltavan ja haastattelijan päällekkäiset ilmaukset ja kerronnan tulkinnanvaraus.

Aineiston klusterointivaiheessa koodatut alkuperäisilmaisut käydään läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä ja ilmauksia. Samaa ilmiötä kuvaavat ilmaukset ryhmitellään ja yhdistellään eri alaluokiksi. Alaluokkien nimeäminen määrittyy niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 122–124.) Koodausvaiheessa muodostin ensin alaluokkia varhaiskasvattajien kertomista tunteista. Haastatteluissa ilmeni myös kiertoilmauksin välittyviä tunteita, jotka hahmottuivat aineistoa useamman kerran läpi käytyäni. Yhdessä ilmauksessa saattoi ilmetä monia tunteita, joten oikean alaluokan nimeäminen oli toisinaan haastavaa.

Aineiston abstrahoinnissa tutkimukseen valikoidusta tiedosta teoreettisia käsitteitä. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokitusta niin kauan kuin se on aineiston sisällön näkökulmasta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 125–126.) Jatkoain alaluokkien yhdistämistä yläluokiksi, jotka lopulta muodostuivat yläluokkia ja pääluokkia. Yläluokiksi

muodostuivat tunteiden ristiriitaisuus, pelko, syyllisyys, tuhrautuminen ja väsyminen, tunteiden hallinta, riittämättömyys, motivaatio ja turvallisuuden tunne, jotka muodostavat vastauksen tutkimuskysymyksiini. Tässä tutkimuksessa pääluokiksi muodostuivat tunteet tilannekuvauksissa ja työssä jaksaminen.

Taulukko 1. Esimerkki sisällönanalyysistä Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<i>V4: Et ku on tilanne päällä lapsen kanssa et se sua hakkaa ja sylkee sun päälle ja raivoaa niin se et olla niinku ite rauhallisena et olla ihan hiljaa.</i>	Varhaiskasvatuksen opettajan rauhallisena oleminen, kun lapsi on aggression vallassa.	Rauhallisena oleminen	Tunteiden säätely	Tunteet
<i>V2: Semmonen ammatillinen itsetunto vähän rapisee ja laskee että teenkö minä nyt oikein ja oonko minä ees oikeasti mikkää opettaja.</i>	Varhaiskasvatuksen opettajan itsetunnon laskeminen ja opettajuuden kyseenalaistaminen.	Riittämättömyyden tunne, itsetunnon laskeminen ja opettajuuden kyseenalaistaminen	Ammatillinen itsetunto	Työssä jaksaminen

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston merkitys nähdään tyypillisesti teoreettisen tarkastelun ohjaajana ja jäsentäjänä (Kiviniemi, 2018, 77). Kentältä saatavan aineiston merkitys teoreettisen tarkastelun jäsentäjänä näyttäytyy tutkielmassani teoreettisen viitekehyksen muovautumisena tutkielmaa työstäessä ja sen lopullisena jäsentymisenä. Kirjallisuudessa laadullista tutkimusta kuvataan prosessiksi, jossa tutkimuksen tekijä voi kehittyä aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen tekijänä vähitellen tutkimusprosessin edetessä (Eskola & Suoranta, 1998; Kiviniemi, 2018; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tutkimuksen alkuvaiheessa valittua näkökulmaa on myös mahdollista muuttaa aineiston käsittelyn yhteydessä (Puusa &

Juuti, 2011, 49). Laadullisen tutkimuksen prosessi näyttäytyy myös tutkimuksen tekemisen luonteessa siten, ettei tutkimuksen teon vaiheet ole välttämättä etukäteen jäsenneiltyjä selkeisiin vaiheisiin vaan esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistoa koskevat ratkaisut voivat muotoutua aineiston edetessä (Kiviniemi, 2018, 73).

Aineiston analyysiä tehdessäni työssä jaksamiseen vaikuttavat ja etenkin sitä heikentävät tekijät näyttäytyivät selkeässä roolissa, joten työhyvinvointi sana alkoi tuntua epäsopivalta käsitteeltä tähän työhön. Myös kirjallisuutta tarkastellessani työhyvinvointi kuvastavaa hyvinvointia melko organisaatiolähtöisesti ja hyvinvointia korostaen. Koska tutkimukseni tarkoitus on tuoda esiin yksilöiden kokemukset aloin käyttää työhyvinvointi käsitteen sijaan työssä jaksamisen käsitettä.

5 TULOKSET

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: Millaisia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaaminen herättää varhaiskasvatuksen opettajissa? ja Miten aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ilmenneet tunteet näyttäytyvät työssä jaksamisen kertomuksissa? Alla on eritelty keskeiset tutkimustulokset, joita vertailen tutkimusaiheeseen liittyvään aiempaan tutkimustietoon. Esitän tutkimustulokset tutkimuskysymyksiäni mukaillen kahdessa luvussa, mitkä ovat tunteet tilannekuvauksissa ja työssä jaksaminen. Haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi käytän tässä analyysissä haastateltavista koodeja V1, V2, V3 ja V4, joissa V-kirjain on lyhenne varhaiskasvattaja-termistä.

5.1 Tunteet tilannekuvauksissa

Tässä alaluvussa käsittelen erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyviä tuloksia varhaiskasvatuksen opettajien kuvaamista tunteista aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa. Erittelen varhaiskasvattajien tunteita heidän kertomissaan tilannekuvauksissa haastavissa kasvatustilanteissa. Alaluvut on nimetty keskeisten tutkimustulosten mukaan, joita ovat tunteiden ristiriitaisuus, pelko satutetuksi tulemisesta ja syyllisyys sanallisen ja ruumiillisen voiman käytöstä.

5.1.1 Tunteiden ristiriitaisuus

V1: Yritettiin rauhallisesti ja joustavasti selvittää tilannetta.

V2: Yritin ite olla mahdollisimman rauhallinen ja annoin sen siinä vähän huutaa ja möykätä.

V4: Et ku on tilanne päällä lapsen kanssa et se sua hakkaa ja sylkee sun päälle ja raivoaa niin se, et olla niinku ite rauhallisena et olla ihan hiljaa. Antaa sen raivota se juttu, mut yrittää estää se että se ei itteä sua aikuista vahingoita. Mut se että ei saa ite hermostua. Se vaan pahentaa tilannetta.

Varhaiskasvattajat käsittelevät aggressiivisen lapsen kohtaamisissa sekä omia että lapsen tunteita. Lapsen voimakkaan tunnetilan rauhoittamiseksi varhaiskasvattajat pyrkivät vastakkaisesti rauhalliseen olemukseen, vaikka kokevatkin todellisuudessa ahdistusta

tilanteesta. Tunteiden ristiriitaisuus henkilökohtaisena kokemuksena liittyy varhaiskasvattajien kokemien tunteiden ja ulospäin näytetyn tunteen ristiriitaisuutena.

V3: Tietyllä lailla semmosta jämähyyttä vaatii, että tuo ei oo hyväksytyä ollenkaa mut sitte jossaki määrin tuntuu että on hirveen vaikea sillä hetkellä koittaa sitte rauhoittaa se (lapsi).

Kertomuksissa varhaiskasvattajat sallivat lapsen tunteen purkamisen esimerkiksi huutamalla ja möykkäämällä. Omassa toiminnassaan he pitävät tärkeänä rauhallisuutta, jota lapsi usein mallintaa omaan toimintaansa (Nislinin, 2016, 221). Kasvattaja voi täten omalla rauhallisella käyttäytymisellään lieventää tai estää lapsen aggression purkautumista (Lee ym. 2015, 846; Ahonen 2015, 84), kuten aineistoni varhaiskasvattajat kertovat tehneensä.

V1: Toi paljo ristiriitaisia tunteita kun lapsi monesti huusi että jätä minut yksin. Eli hän ois halunnu jäähä niissä raivokohtauksissa yksin, mutta sitte kun me yritettiin sitä että jätettiin hänet rauhaan ja tarkkailtiin oven toiselta puolelta ikkunan läpi niin se ei loppunu se tilanne. Mie niinku koin, että se ei kuitenkaa olle se mitä se lapsi tarvii vaikka hän oisi te halunnu olla yksin rauhassa.

Varhaiskasvattaja V1 kertomassa tilanteessa ovat vastakkain lapsen oma tahto ja kasvattajan näkökulma tilanteen ratkaisusta. Varhaiskasvattaja V3 puolestaan kertoo kokevansa ristiriitaisia tunteita omassa toiminnassaan, jossa hän pyrki asettamaan rajat olemalla jämähkä lapsen väärästä toiminnasta ja samalla haluavansa tukea lapsen tunnetilan purkamista. Haastavissa kasvatustilanteet sisältävätkin monia eri näkökulmia, joissa toimiminen pedagogisesti perustellusti haastaa kasvattajien ammattitaidon.

5.1.2 Pelko satutetuksi tulemisesta

V2: Mää oon ite saanu kerran jalasta tuohon leukaan niin, että pelotti että hampaat mennee. Tavallaan jos on niinku aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi niin kyllä siinä pelottaa, että jos sulle itelle sattuu jotaki.

V3: Se on aika isokokonen jo se poika, että sitä on niinkö sillain jo vähän haastava pittää. Sit jos sitä yritti päästää irti niin se yritti lähteä juoksemaan ovelle ja ensimmäinen tavara minkä se niinkö saa niin se heittää. Olishan se kauhee että se lapsi sais lyötyä jollaki tuolilla päähän, mitä periaatteessa jo ton kokonen vois jo saada tehtyä. Että sää oisit sitte sairaslomalla sen jälkeen.

Lasten kasvattajiin kohdistuva aggressiivisuus on purkautunut tutkimukseni kasvattajiin sanallisena haukkumisena, lyönteinä, potkimisena ja tavaroiden heittelynä. Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen pystyvyydestä satuttaa aikuisia ja ryhmän muita lapsia koetaan stressiä ja huolta. Kasvattajat uskovat esikouluikäisen lapsen pystyvän satuttavan muita ihmisiä niin, että seurauksena on sairausloma. Vaikka kasvattajat kokevat ymmärtävänsä lasten vielä harjoittelevan tunteiden hallintaa niin *ei se oo kenestäkää kivvaa jos sattuu (V2)*.

V3: Sitte ku siellä on tämmönen lapsi, joka käyttäytyy tosi aggressiivisesti, nii jotenki se, että sää saat turvata sen niinkö ryhmän muut lapset. Ettei muille pääse käymään mittää. Tavallaan ei voi niinku silleen vaan rentoutua olemaan, vaan kokoajan sun pittää olla pikkasen varuillaan. Ja semmonen ennakointi, mitä niinkö pystyy ennakoimaan Se on semmosta henkisesti rankkaakin, et sää kokoajan joudut olleen semmosessa tietynlaisessa valmiustilassa.

Kokemukset lapsen aggressiivisen käyttäytymisen kohdistumisesta kasvattajiin tai ryhmän muihin lapsiin herättää aineistoni kasvattajissa epävarmuutta, huolta ja pelkoa. Varhaiskasvattajien mukaan haastavien kasvatustilanteiden vähentäminen ennakoivalla toiminnan suunnittelulla on toisinaan henkisesti kuluttavaa. Aggressiivisen käyttäytymisen kohtaamiseen ei ole heidän mukaansa olemassa yksiselitteistä toimintamallia, jota voisi toistaa eri lasten kohdalla. Varhaiskasvattajien kerronnassa epävarmuutta aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisessa lisäävätkin kasvattajien keinojen puute ja lasten yksilöllisyyden huomioiminen toiminnan suunnittelussa. Varhaiskasvattaja V4 mukaan *aggressiiviseen lapsen kohtaamiseen ole koskaan valmis ja tilanteet ovat aina eri tilanteita*. Hän lisää, etteivät työkokemus ja erityispedagogiikan opinnot ole yksistään riittäneet aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamiseen. Esikouluikäisen lapsen fyysiset voimat koetaan haastavaksi rajoittaa aggression vallitessa, jolloin kasvattajat kokevat kasvatustilanteissa myös hallinnan menettämisen tunnetta.

5.1.3 Syyllisyys sanallisen ja ruumiillisen voiman käytöstä

V4: Mää sanoin, että mulle tuli paha mieli siitä, että mää jouduin rajottamaan ja pitämään sua kiinni, ku sää rupesit sillä tavalla riehumaan. Meillä on nyt kummallaki monesta asiasta paha mieli.

Kertomuksissa kasvattajan rooli suhteessa lapseen ilmenee rajojen asettajana silloin, kun lapsi yrittää toimia omilla ehdoillaan. Tällöin lapsen turhautuminen on purkautunut aggressiivisena käyttäytymisenä. Varhaiskasvattaja V1 kuvailee lapsen omaehtoista käyttäytymistä *välineenä aikuisen ja lapsen välisen valtasuhteen testailuun*. Varhaiskasvattajat puuttuvat lapsen käyttäytymiseen fyysisinä tai sanallisina kurinpitomenetelmiä käyttäen silloin, kun katsovat lapsen käyttäytymisen rikkovan yleistä järjestystä tai lapsen olevan vaaraksi itselleen, ryhmän muille lapsille tai kasvattajille. Lapsen omaehtoiseen käyttäytymiseen puututaan kurinpitomenetelmin myös silloin, jos sen nähdään vaikeuttavan lapsen sopeutumista ryhmään tai ei kasvattajan mielestä tue lapsen tarkoituksenmukaista kehitystä.

V2: Mää mietin aika paljo työasioita kotona ja sitte nään työunia melkeen joka yö. Eniten jää varmaan kaivelemaan se, että tekikö oikein. Ku oot aikuinen ja sulla on enemmän voimaa niin sää voit nostaa sen lapsen siitä pois, että niinkö tavallaan käytät sitä aikuisen valtaa siinä lapsen yli. Onko se oikein ja jääkö sillä lapsella nyt mieleen, että tuo täti aina oli niin inhottava.

Aikuisen fyysinen voima suhteessa lapseen ilmenee kertomuksissa esimerkiksi lapsen eristämisenä muusta ryhmästä tai kiinni pitämisenä. Varhaiskasvattajat kokevat lapsen kohdistuvasta voimankäytöstä syyllisyyden tunnetta ja pohtivat oman toimintansa eettisyyttä. Varhaiskasvattaja V2 kuvailee aikuisen fyysisesti vahvempana sekä sosio-emotionaalisilta taidoiltaan kehittyneempänä kuin lapsi, joka vielä opettelee oman kehon ja mielen säätelytaitoja. Tutkimukseni varhaiskasvattajat pohtivat myös, mitä lapsi ja muut työntekijät ryhmässä ajattelevat fyysisitä ja sanallisista kurinpitomenetelmistä.

V1: Se ei kumminkaa oo semmonen mustavalkonen asia millään tavalla ja se on hyvinki tilannekohtasta. Sitte kuitenkin pitäis pystyä kertomaan millon se on oikein ja millon se ei ole oikein.

Kasvattajan voimankäyttöä pohtinut varhaiskasvattaja V1 mielestä lapsen kohdistuva voima, kuten kiinnipitäminen, on toisinaan välttämätöntä. Voimankäyttö on hänen mukaansa kuitenkin aina perusteltava. Varhaiskasvattaja V4 perustelee rajojen asettamisen tärkeyttä sen olevan keino lapsen aggressiivisen käyttäytymisen vähenemiselle. Hänen mukaansa lapset hakevat rajoja ja aikuisen sanelemia sääntöjä juuri haastavalla käyttäytymisellä. Myös Gjerstad (2015, 20) puoltaa näkökulmaa lapsen käyttäytymiseen kohdistuvaa kontrollia ja vaatimuksia kehityksen kannalta oikein käytettynä.

5.2 Työssä jaksaminen

Tässä alaluvussa esitän tutkimustulokseni toiseen tutkimuskysymykseeni aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista ilmenneiden tunteiden näyttäytymisenä varhaiskasvattajien työssä jaksamisen kertomuksissa. Alaluvut on nimetty keskeisten tutkimustulosten mukaan, jotka ovat tunteiden hallinta ja sen haasteet, tilanteiden keston ja toistuvuuden aiheuttama väsyminen ja turhautuminen, riittämättömyys ja arvostuksen puute, haastavista kasvatustilanteista motivaatiota työhön ja työyhteisön merkitys haastavien kasvatustilanteiden käsittelyssä.

5.2.1 Tunteiden hallinta ja sen haasteet

V2: Siinä tulee mulla itelläki tavallaan semmonen vastareaktio, että sitte mennee niinku oikeasti tunteisiin, että minuahan et muuten lyö. Välillä pitää lähteä johonki muualle vähän puhisemaan.

Varhaiskasvattajat kertovat aineistossa tekijöistä, jotka hankaloittavat ja helpottavat heidän tunteiden hallintaansa lapsen aggression vallitessa. Kasvattajan työssä ammatillisuuteen voidaan liittää neutraaliuden vaatimus, mikä tähtää siihen, että tunteita tulisi näyttää harkitusti ja niitä tulisi pystyä kontrolloimaan (Virtanen, 2015, 21). Kasvattajien kokemien tunteiden voimakkuutta aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa kuvataan esimerkiksi *tunteiden kihehtamisena* ja *kuohahtamisena*.

V4: Mullahan menee heti yli, jos lapsi alkaa haukkuu, kiroilee ja huorittelemaan niin sillon tuntuu että mulla kiehahtaa.

Kolme varhaiskasvattajista kertovat kielellisen aggressiivisuuden olevan haasteellisin aggressiivisuuden muoto kohdata kasvattajan työssä. Siihen puuttuminen ja ennakointi koetaan toisinaan mahdottomana. *Ku ethän sää voi kieltää lasta puhumasta. Ei sille voi laittaa kättä suun etteen, että nyt pitää olla hiljaa (V2)*. Kielellinen aggressiivisuus koetaan myös loukkaavana.

V3: Musta on aina ammatillisesti helepompi niihin tilanteisiin mennä, ko jos mää aattelen itteä äitinä. Tietyllä tavalla siinä ei sillain tunteet nouse itellä pintaan. Jos äitinä on tommosia tilanteita niin sitä ehkä helposti kuohahataa itellä tunteisiin se juttu, jos lapsi jotaki tekkee. Töissä silleen tuntuu että pystyy rauhallisesti miettimään.

Varhaiskasvattaja V3 kertookin rauhallisena pysymiseen auttavan ammattimainen ote työhön. Hän vertaa ammattirooliaan äidin rooliin, jossa tunteet kuohahatavat helpommin kuin kasvattajan roolissa. Varhaiskasvattajien kerronnassa ilmenevät myös työkokemuksen myötä opittu tunteiden hallinta.

V2: No nyt tässä näitten kolmen vuoden aikana on silleen kantapäähän kautta oppinu. Alussahan sitä tavallaan säikähti, että mitä tässä pitää tehdä, ku ei oookkaa työkaluja.

Tutkimuksessani varhaiskasvattajat arvioivat tunneälytaitojaan paremmiksi työvuosien jälkeen verraten työuran alkuvaiheille. Myös opettajuutta tunteiden näkökulmasta tutkinut Kauppinen (2010, 172) ja luokanopettajien ja luokanopettajaksi opiskelevien tunneälytaitoja tutkinut Virtanen (2013, 201–202) kirjoittavat väitöskirjoissaan haastateltavien opettajien kuvaavan kykyä ymmärtää oppilaiden tunteita ja tunnistavan omia vahvuuksia, heikkouksia ja rajoituksia elämäkokemuksen myötä paremmin.

Haastavat kasvatustilanteet voivat aiheuttaa kasvattajalle neuvottomuuden tunteen tilanteissa, joissa ei tiedä miten toimia. Kolme haastateltavista kertovat epävarmuuden tunteestaan aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa työuran ensivaiheilla. Lahtisen ja Rantasen (2019) mukaan työuraansa aloittavien opettajien yksi perustunne on riittämättömyys, jonka hyväksymiseen auttaa työ- ja elämäkokemus. Kerronta varmuuden lisääntymisestä välittyvät myös varhaiskasvattajien V1 ja V2 kertomuksissa työkokemuksen myötä koettuihin onnistumisen kokemuksiin.

V1: Sillon ensimmäisinä työvuosina, kun kohtasin tätä aggressiivisesti käyttäytyvää lasta, niin mulla ei ollu oikein omakaa tunteiden hallinta riittävää. Mie koen, että mie en ollu niinku ite valmis vastaanottamaan sitä lapsen tunnetilaa. Mulla ei ollu vielä omienkaan tunnetilojen kanssa riittävän hyvät keinot. Mie kävin samaan aikaan terapiaa, mikä autto hirvittävän paljo. Kun mulla se terapiaprosessi eteni ja opin omien tunteitten kanssa toimimaan, niin sitä helpompi mulla oli aina toimia lasten kanssa.

Varhaiskasvattaja V1 kertoo oman tunteiden hallinnan kehityksestä, johon on saanut tukea henkilökohtaisesta terapiasta. Mitä pidemmälle terapiaprosessi eteni, sitä enemmän hän oppi toimimaan omien tunteiden kanssa, mikä puolestaan on helpottanut lasten kanssa toimimista. Hänen kerronnassaan näkyy vahva itsetietoisuus, jota voidaan kuvastaa Virtasen (2015, 47) mukaan taipumuksena reflektioon eli oman ajattelun, tunteiden ja toiminnan tietoiseksi tarkasteluksi.

Tunnetyötä tekevää ohjaa kirjalliset ja kirjoittamattomat ammattinsa ja työpaikkakulttuurin tunnesäännöt, jossa kiteytyvät työntekijän henkilökohtaiset ja työyhteisön tunnekokemuksia koskevat odotukset (Kokkonen, 2017, 116). Käytännön kasvatustilanteet haastavat opettajan toimintakykyä ja tunteiden hallintaa. Virtasen (2015) mukaan ammattimainen ote voi kadota ja inhimillisyyden kanssa voi joutua kasvokkain kuten myös varhaiskasvattaja V2 kertoo haastattelussa

V2: Kasvatustyössä ei voi olla täysin semmonen, että on itsensä edessä suojamuuri. Ne tunteet menee sen muurin läpi jossaki mittakaavassa. Vaikka on semmosen ammatti-identiteetin ja roolin takana niin silti kuitenkin, jos joku ärsyttää niin se ärsyttää.

5.2.2 Haastavien kasvatustilanteiden aiheuttama väsyminen ja turhautuminen

V1: Jos aatellaan, että lapsella on vaikka puolen tunnin raivokohtaus niin se on todella raskas aikuiselle mennä läpi. Ja siinä kuitenkin pitää olla aina niin hetkessä satasella mukana. Jos väsähtää, niin sitä ei välttämättä jaksakkaa viiä sillä parhaalla tavalla loppuun asti.

V2: Ja kyllä se kuitenkin vie voimavaroja ihan erillä tavalla käyvä sitä niin tarkasti ja toistuvasti. Niin vähän semmonen väsymys ja turhautuminen, että jaksako sen tehdä aina joka kerta niin hyvin.

Haastavien kasvatustilanteiden toistuvuus koetaan väsyttävänä. Ilmaus ”olen kaikkeni antanut” toistuu kahden varhaiskasvattajan kertomuksissa, joissa he kertovat tunteistaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisen jälkeen. Myös V4 käyttämä ilmaus ”oon ihan puhki” kuvaa tunnetilaa lapsen aggressiivisen käyttäytymisen läsnäolon ja selvittämisen jälkeen. Pitkään kestävässä lapsen tunteenpurkauksessa voimavarojen koetaan hupenevan. Varhaiskasvattajien kertomukset osoittavat myös haastavien kasvatustilanteiden vaikutuksen työssä jaksamiseen erityisesti henkisen kuormittavuuden näkökulmasta.

V4: (Naurua) Et alkaa jopa naurattaa, että taas me ollaan tässä samassa asiassa.

V2: Välillä, jos on semmosia kausia, että tulee enemmän ryhmässä tuommosia vaikeita tilanteita, niin tuntuu siltä, että voi videopeli taas. En jaksakaan enää.

Varhaiskasvattajat kertovat turhautumisestaan haastatteluhetkellä erilaisten tunteiden värittäminä. Varhaiskasvattaja V4 kertoo turhautumisestaan huvittuneena, kun taas varhaiskasvattaja V2 kerronnasta välittyy voimien väheneminen. Turhautumisen tunne

herääkin usein silloin, kun yksilön tahtomisen tielle tulee esteitä (Rantanen, 2011, 171) eikä tilanteesta päästä eteenpäin. Varhaiskasvattajat kuvaavat tilanteiden toistuvuuden aiheuttaman väsymyksen ulottuvan myös vapaa-ajalle. Varhaiskasvattajat kokevat aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisten toistuvuuden saman päivän aikana tai useamman kerran viikossa väsyttäväksi. Työpaikalla koetut tunteet heijastuvat myös työpäivien jälkeen kotona koettuihin tunteisiin ja päinvastoin (Kokkonen, 2017, 117).

V4: Sit jos tämmösiä tilanteita on monta päivässä tai vaikka viis viikossa niin on aika puhki. Ku meet töistä kotiin niin makaat vaan sohvalla vähä aikaa.

V3: En ois osannu arvata, että tää voi olla näinki syövää hommaa iteltä, että työpäivän päätteeksi on poikki. Semmonen kuitenkin aika kaikkensa antanu olo on sitte monesti työpäivän jälkeen. Välillä on huono omatunto siitä, että sitte ei omien (lasten) kanssa jaksa enää.

5.2.3 Riittämättömyys ja arvostuksen puute

V2: Tullee semmosta riittämättömyyden tunnetta ja semmonen ammatillinen itsetunto vähän rapisee ja laskee, että teenkö minä nyt oikein ja oonko minä ees oikeasti mikkää opettaja.

V4: Oli välillä syksyllä sellanen olo, että onks tässä mitään arvoa tässä työssä, että mää niinku pieksettynä lähden töistä pois. Et oonks mä ansainnu sitä, että mää niinku täällä teen töitä ja nuo lapset pieksää mut. Et ei tää niinku oo elämää tämmönen.

Varhaiskasvattaja V2 kertoo haastavien kasvatustilanteiden aiheuttamasta ammatillisen itsetunnon laskemisesta, riittämättömyyden tunteesta ja epäilyistä omaa osaamistaan kohtaan. Myös varhaiskasvattaja V4 mukaan tehdystä työstä jää saamatta asianmukainen arvostus. Lasten varhaiskasvattajiin kohdistuva aggressiivinen käyttäytyminen ja sen myötä kasvattajan työn kunnioituksen puute on lisääntynyt hänen mukaansa viimeisen kymmenen vuoden sisällä. Se on herättänyt pohtimaan oman työn arvoa. Arvostuksen kokeminen ja saaminen on perusedellytys itsetunnon kehittymiselle ja säilymiselle. Arvostuksen kokeminen työssä tarkoittaa työntekijän työpanoksen huomioonottamista ja arvostetusti kohtelua (Rauramo, 2008, 143–144).

V3: Näitä tilanteita meillä on aika useinki niin se on sitte yks aikuinen aina sen aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa jossaki toisessa tilassa rauhoittelemassa sitä ja se on sitte aina multa ryhmältä pois. Ko on ryhmä missä on tosi paljo muitaki haastavia lapsia, joita ei voi oikeasti jättää niinkö yhdelle, ko tietää että kohta on seuraava tilanne päällä.

Tilanteissa, joissa lapsi on aggression vallassa, varhaiskasvattajat kertovat poistavansa lapsen samasta tilasta muiden lasten luota. Näissä hetkissä aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi saa kasvattajan jakamattoman huomion pois muusta toiminnasta, josta kaikki haastatteleman varhaiskasvattajat kokevat riittämättömyyden tunnetta. Aika aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisessa koetaan olevan pois muiden lasten kohtaamisista. Varhaiskasvattaja V3 kertoo olevansa huolissaan muiden lasten turvallisuudesta silloin, kun joutuu erilleen muusta ryhmästä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa. Hänen työskentelemässään ryhmässään aggressiivista käyttäytymistä on useammalla lapsella, joten hän kokee yhden aikuisen poissaolon ryhmästä yhden lapsen kanssa turvallisuusriskinä muille lapsille.

Opettajan työhön liittyviä tunteita tutkinut Kauppinen (2010, 202) toteaa opettajien kokevan työssään riittämättömyyden tunteita, jotka syntyvät todennäköisesti opettajan työhön kohdistetusta julkilausutuista tai hiljaisista odotuksista sekä työtodellisuuden välisestä ristiriidasta. Kasvattajat kertovat tekevänsä ennaltaehkäisevää työtä lapsen aggressiivisuuden vähenemiseksi, mutta kokevansa riittämättömyyttä siitä, ettei aika riitä tasapuolisesti ryhmän muiden lasten kohtaamisiin.

5.2.4 Haastavista kasvatustilanteista motivaatiota työhön

V4: Ehkä se on nostanu sitä motivaatiota. Lapsillekki tuon sitä esille, että kehun niitä, miten ne on kasvanu koululaiseksi ja et huomaakko, ettei sulla menny tuossa asiassa hermot ja et sulle on tullu koulaisen taitoja, että pistä viis.

V3: Mulla on tänä syksynä ollu kaiken kaikkiaan semmonen aika korkea työmotivaatio töitä kohtaan. Just se, ku on vasta valmistunu ja on ensimmäinen kunnan työpaikka ja virka. Sitte ko tullee näitä tapauksia niin on kumminki semmonen, että energiaahan se on vieny muttei kuitenkaa sitä motivaatiota.

Vaikka varhaiskasvattajat kokevatkin aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamiseen hetkessä raskaana, heidän motivaatiotaan työhön on lisännyt pitkäjänteisen kasvatustyön tulos. Yksi varhaiskasvattajista kuvaa hänen ja aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen välistä suhdetta *viha-rakkaussuhteeksi*. Hän tarkoittaa *vihasuhteella* useita haastavia kasvatustilanteisiin aiemmin syksyllä ja *rakkaussuhteella* lähentynyttä vuorovaikutusta pitkällä aikavälillä. Myös tutkimuksen muut varhaiskasvattajat kertovat kokeneensa aggressiivisesti käyttäytyvät lapset läheisiksi, koska heidän kohtaamiinsa on käytetty

enemmän aikaa verraten ryhmän muihin lapsiin. Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset nähdään tuen ja avun tarvitsijoina, joita varhaiskasvattajat haluavat auttaa.

V4: Aina jos lapselle tulee joku tommonen tilanne niin se pitää hoitaa loppuun asti niin, että se kääntyy sitte positiiviseksi loppupeleissä se juttu. Et siitä jää loppupeleissä positiivinen niinku olo kummallekki sekä lapselle että aikuiselle.

V1: Jos sulla on ryhmässä aggressiivinen lapsi ja sulle menee käytännössä se energia siihen, niin eihän siinä paljo muuta jaksa eikä kerkeä niin toisaalta se pistää asiat sellaseen toiseen näkövinkkeliin. Tavallaan ymmärtää, että hienoilla suunnitelmilla ei oo mitään merkitystä loppupeleissä vaan sillä, että ne lapset vois siellä ryhmässä hyvin. Jotenki se koko oman työn tekemisen pääperiaatteet menee vähän niinku uusiksi.

Kokemus omaan työhönsä vaikuttamisesta lisää hyvinvointia ja motivoi työhön (Rantaeskola ym, 210, 2018). Optimistinen kasvattaja kykenee näkemään asiat positiivisesti, ilmaisee avoimesti myönteiset tunteet ja antaa muille mielellään positiivista palautetta. Optimistinen kasvattaja osaa kääntää vastoinkäymiset mahdollisuuksiksi. (Virtanen, 2015, 60.) Varhaiskasvattaja V4 mukaan haastavat kasvatustilanteet tulee hoitaa niin että *se kääntyy sitte positiiviseksi loppupeleissä se juttu* lapselle ja aikuiselle. Varhaiskasvattaja V1 puolestaan näkee aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen ryhmässä oman työn kehittämismahdollisuuden näkökulmasta. Toiminta suunnitellaan aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi huomioiden ja niin *että ne lapset vois siellä ryhmässä hyvin (V1)*.

V1: Oon joutunu ikäänku tulikokeeseen heti ensimmäisinä työvuosina. Mie oon kokenu niissä onnistumisen kokemuksia ja päässy niissä eteenpäin niin oon saanu niin suurta itsevarmuutta siitä ja semmosta, että pystyny kääntämään ne haastavat tilanteet itelle voitoksi. Kuin suuri ero on siinä, että ensimmäisinä työvuosina niin miltä tuntu kohdata aggressiivinen lapsi verrattuna sitte vaikka tähän hetkeen. Kykyä ehkä poissulkea ne omat tuntemukset siinä tilanteessa on kehittyny sitte ajan mittaa.

Varhaiskasvattaja V1 kuvailee ensimmäisiä työvuosiaan *tulikokeena* viitaten useisiin haastaviin kasvatustilanteisiin ja aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamiseen. Tulikoe-käsitteenä voidaan viitata tässä tapauksessa jonkinlaiseen henkiseen testiin, jolla mitataan haastavista kasvatustilanteista selviytymistä. Hän kertoo saaneena itsevarmuutta *onnistumisen kokemuksista* ja tilanteista, joissa on päässyt eteenpäin. Virtasen (2015, 12–13) mukaan omien tunteiden tiedostaminen antaa toimintaan ja päätösten tekemiseen rohkeutta ja näkyy

realistisena itseluottamuksena tekemisessä. Hänen mukaansa optimistinen kasvattaja kykenee näkemään asiat positiivisesti, ilmaisee avoimesti myönteiset tunteet ja antaa muille mielellään positiivista palautetta. Optimistinen kasvattaja osaa nähdä vastoinkäymiset uutena mahdollisuutena, kuten varhaiskasvattaja V1 haastattelussa kertoo kääntäneensä *haastavat tilanteet itselle voitoksi*

V1: On se ja jotenki jos miettii, miksi oon hakeutunu varhaiserityisopettajaksi, niin mää huomasin, että lopulta ne haastavat tilanteet oli niitä kaikista mielenkiintosimpia ja niitä mistä sai kuitenkin eniten sitä oppia itelleen. Vaikka ne väsytti niin sitte toisaalta ne jotenki motivoi. Sitte nykyään, ku voi enemmän keskittyä, ettei ole sitä arjen pyörittämistä, niin kyllä mie oon sillain kokenu tämän työn ja tämän näkökulman tosi mielenkiintoseksi.

Varhaiskasvattaja V1 kertoo haastavien kasvatustilanteiden vaikuttaneen hänen valintaansa lähteä opiskelemaan erityispedagogiikkaa. Hänen mukaansa haastavat kasvatustilanteet ovat olleet niitä *kaikista mielenkiintosimpia ja niitä mistä sai kuitenkin eniten sitä oppia itelleen (V1)*. Nykyisessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan työssä häntä motivoi, kun voi keskittyä päiväkodin ryhmän arjen pyörittämisen sijaan haastaviin kasvatustilanteisiin.

5.2.5 Työyhteisön merkitys haastavien kasvatustilanteiden käsittelyssä

V1: Meillä kyllä oli sellasia yhteisiä sopimuksia tiimissä. Mulla oli toinen tiimikaveri, joka tunsu sen lapsen myös hyvin. Me tehtiin sen kanssa yhteisiä sääntöjä niin, että oli siellä meistä kumpi tahansa niin se tilanne meni niinku samalla tavalla suurinpiirtein. Se toi sitä turvallisuuden tunnetta.

Varhaiskasvattajien kertomuksissa korostuvat kasvattajatiimin ja koko päiväkodin yhteistyön merkitys. Etenkin yhteisesti sovitut toimintamallit haastavissa kasvatustilanteissa koetaan tärkeinä. Varhaiskasvattaja V1 mukaan kuuntelevassa ja työntekoa tukevassa työyhteisössä *päästään jo aika pitkälle*. Toisin sanoen kannustava työyhteisö nähdään eteenpäin vievänä voimana. Virtasen (2015, 158) mukaan juuri jaettujen kokemusten ja luottamuksen ilmapiirissä opettajat uskaltavat tehdä rakentavia kysymyksiä, saada niihin vastauksia ja kehittää omaa toimintaansa. Myös Antilan (2015, 72) tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat kertoivat lapsiryhmän kasvattajista muodostuneessa tiimissä voivan ilmaista tunteita avoimemmin kuin muille työyhteisön jäsenille, lapsille tai vanhemmille.

V3: Siitä me ollaan ryhmien yli, vaikka kahvihuoneessaki puhuttu tuosta aggressiivisuudesta. Meidän talossa on niin paljo enemmän haastetta, ku jossaki muissa taloissa, että se on pakko meillä puhaltaa yhteen hiileen. Muutenhan siitä ei tulis yhtää mittää.

V4: Meillä on se niinsanottu hätäpuhelin. Jos on tilanne päällä jonku lapsen kanssa niin pystyy huikkaa jollekki et hei tuutko tonne, että mulla on nyt tossa tilanne päällä. Aina saa apua.

V3 vertaa nykyistä työyhteisöään aiempiin työkokemuksiin, todeten nykyisessä työpaikassaan olevan *älyttömän tukeva* työyhteisö. Hän kokee toimivan yhteistyön tärkeänä etenkin heidän talonsa tilanteessa, jossa lasten aggressiivinen käyttäytyminen oli haaste useammassa ryhmässä. V4 saa ainoana kasvattajana ryhmässä työskennellessään apua haastavissa kasvatustilanteissa puolestaan talon sisäisen puhelimen kautta.

V1: Kieltämättä monet kerrat olen miettinyt, että jos mulla ei ois ollu sitä henkilökohtasta tukea siinä niissä ensimmäisissä työvuosissa niin miten siinä ois niinku pärjänny tai oisko jääny niinku epäonnistumisen tunne siitä työstä.

V4: Mää haluanki sen saman päivän aikana purkaa työkaverin kanssa et se jää myös sitte sinne. Koska se on mun töissä tapahtuva asia ja se ei saa tulla mun mukana kotiin. Seki on semmonen mikä niinku ihan iän kokemuksen myötä oppii sen asian, että jättää ne asiat sinne.

Ahosen (2015, 177–178) tutkimuksessa haastavien kasvatustilanteiden läpikäymistä yhdessä kollegoiden kanssa pidetään tärkeänä työssä jaksamisen näkökulmasta, mutta ennen kaikkea oman työn kehittämisen näkökulmasta. Varhaiskasvattaja V1 pohtii, olisiko pärjännyt ensimmäisinä työvuosina tai olisiko työstä jäänyt epäonnistumisen tunne, jos *henkilökohtaista tukea* haastavien kasvatustilanteiden käsittelyyn ei olisi saanut tukea. Henkilökohtainen halu käsitellä haastava kasvatustilanne näyttäytyy myös varhaiskasvattaja V4 kertomuksessa haluna rajata työ- ja vapaa-aika purkamalla työhön liittyvät asiat töissä. Hän kertoo myös avoimen keskustelukulttuurin ja muilta saaman ymmärryksen kuormittaville kasvatustilanteille estäneen sairauslomalle jäämisen.

V2: Mutta sitte joskus tuntuu, että toisista ryhmistä tulee vähän semmosta, että no taas tuo teijän Kalle tuolla lyö. Vähän semmosta hyräilyä ja kyräilyä että teijän lapsissa on vika ko ne meijän lapsia täällä satuttaa.

Varhaiskasvattaja V2 kertoo kokevansa muiden ryhmien työntekijöiden epäasiallisilta tuntuvia kommentteja oman ryhmänsä aggressiivisesti käyttäytyvästä lapsesta. Muiden työntekijöiden syyllistämisen lisäksi hän tuo esille myös vanhempien kanssa yhteistyöhön liittyvät epäonnistumisen tunteet. Varhaiskasvattaja V1 puolestaan kokee huomanneensa työssään haastavista kasvatustilanteista keskustelun vaikeaksi työyhteisössä. Hän toivoisi avointa keskustelua haastavista kasvatustilanteista moralisoinnin sijaan.

V1: Se on semmonen mitä vähän niinku toisaalta vältellään. Ku se on niin vaikea asia. En oo yhtää kohannu semmosta opettajaa, joka ois sanonu, että ei saa vaikka pidellä kiinni. Mutta sitte ehkä vähän semmosta moralisointia kuitenkin sen sijaan, että tulis jotenki semmosta ihan auki puhumista.

6 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän luvun tavoitteena on jäsentää kokoavasti tutkimuskysymysteni tulokset ja avata tutkimustuloksista tehtyjä johtopäätöksiä. Tutkimukseni tarkoitus on selvittää millaisia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvät lapset herättävät varhaiskasvatuksen opettajissa ja miten aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ilmenneet tunteet näyttäytyvät työssä jaksamisen kertomuksissa. Olen eritellyt tutkimustulokset tutkimuskysymysteni mukaisesti tämän pääluvun alaluvuiksi. Tutkimukseni pääkäsitteiksi muodostuvat tunteet ja työssä jaksaminen.

6.1 Varhaiskasvattajien tunteet aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisen tilannekuvauksissa

Käsittelen tässä alaluvussa keskeisiä tuloksia kasvattajien tunteista heidän kertomissaan tilannekuvauksissa. Tutkimustulokset osoittavat varhaiskasvattajien kokevan monenlaisia tunteita kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen, mikä on verrattavissa myös aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin (Ahonen, 2015; Munter, 2014). Vuorovaikutus aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kanssa herättää varhaiskasvattajissa enimmäkseen negatiivisia tunteita, mitä puoltavat myös muut aiheeseen liittyvät tutkimukset (Munter, 2014; Toljander, 2018).

Varhaiskasvattajien kertomissa tilannekuvauksissa keskeisiä tuloksia ovat tunteiden ristiriitaisuus, pelko satutetuksi tulemisesta sekä syyllisyys sanallisen ja ruumiillisen voiman käytöstä. Varhaiskasvattajia kuormittava tekijä on tunteiden moninaisuus haastavissa kasvatustilanteissa, joissa he kantavat vastuuta sekä omista että aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen tunteista. Kertomukset tilannekuvauksista sisältävät tunteita, joita varhaiskasvattajat kuvaavat ristiriitaisina tunnekokemuksina. Varhaiskasvattajat pyrkivät rauhallisuuteen lapsen aggression vallitessa, vaikka kokevatkin tilanteissa ahdistavia tunteita. Todellisten tunteiden tukahduttaminen vie kognitiivisia resursseja vuorovaikutuksesta ja itse opetustyöstä (Lee ym., 2016, 846–84). Suttonin (2004, 388) tutkimus opettajien tunteiden säätelystä osoitti 67% haastatteluun osallistuneista opettajista käyttävän kahta tai useampaa tunteiden säätelyn keinoa opetustilanteissa. Tunteiden moninaisuus ja niiden sääteleminen kasvattajan työssä haastaa ammatillisuuden sekä horjuttaa inhimillisen kestävyys rajoja. Haastavien

kasvatustilanteiden aiheuttamien tunteiden tunnistamiseen, työstämiseen ja avoimeen keskusteluun tulisikin kiinnittää huomiota kasvatustyössä.

Aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa kasvattajat tuntevat pelkoa oman, työntekijöiden ja ryhmän muiden lasten koskemattomuuteen ja turvallisuuden puolesta. Varhaiskasvattajat uskovat aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kykenevän satuttamaan fyysisesti ja sanallisesti heitä, työkavereitaan tai muita ryhmän lapsia. Kasvattajat kokevat stressiä jatkuvan varuillaan olon takia ja pelätessään lapsen seuraavaa aggression purkautumista.

Varhaiskasvattajat pohtivat omaa voimankäyttöä ja valtaa työssään. Haastaviin kasvatustilanteisiin liittyy fyysisten ja sanallisten rajojen asettamisesta, jotka kasvattajat kokevat toisaalta välttämättöminä mutta myös voimakkaita syyllisyyden tunteita herättävinä. Etenkin lapsen kiinnipitäminen herättää ristiriitaisia tunteita ja eettistä pohdintaa kasvattajissa. Myös lapsen käyttämää valtaa aikuista kohtaan pohditaan, kun keskustellaan aggressiivisen käyttäytymisen syistä. Kasvatukseen liittyvässä tutkimuksessa kasvattajan vallan näkökulma voidaan nähdä jollain tapaa arkaluonteisena asiana (Gjerstad, 2015, 8). Kasvattajien käyttämä valta voi olla vaikeaksi koettu aihe, jopa tabu (Koski, 2016, 67). Gjerstadin (2015, 8) mukaan syy, ettei vallankäytöstä puhuta, voi liittyä valtakäsitteeseen liittyviin negatiivisiin mielikuviin. Hänen mukaansa valtasuhteet vaikuttavat kuitenkin jatkuvasti aikuisten ja lasten vuorovaikutukseen, yhdessäolon tapoihin sekä arvoihin ja asenteisiin. Ihmisten sosiaalinen kanssakäyminen pitää täten luonnollisesti sisällään erilaisia valtasuhteita.

Kolme neljästä haastateltavien kertomasta tilannekuvauksista liittyvät siirtymätilanteisiin, joissa lapsen leikki tai toiminta loppuu seuraavaan toiminnan alkamisen vuoksi. Lapselle mieluisan toiminnan lopettaminen aiheutti lapsessa tunteen purkauksen, joka ilmenee aineistoni kertomuksissa aggressiivisina tekoina varhaiskasvattajaa kohtaan tavaroiden heittelynä, uhmana, huutamisena, lyömisenä ja potkimisena. Myös Ahosen (2015, 105) tutkimuksessa siirtymätilanteiden todettiin aiheuttavan eniten haastavia kasvatustilanteita päiväkodin arjessa. Päiväkodin arjen toiminnot, kuten ruokailu, ulkoilu ja ohjattu toiminta, toteutuvat tyypillisesti tiettyihin kellonaikoihin päivän aikana. Arjen rutiinit voidaan suunnitella aikuisjohtoisesti rytmittämään arkea, jolloin lapsen vapaa leikki katkeaa esimerkiksi ruokailun alettua. Tämä tutkimus haastaakin pohtimaan vaihtoehtoisia toimintamalleja siirtymätilanteisiin lapsen näkökulma vahvemmin huomioiden.

Tutkimukseni varhaiskasvattajien kertomuksissa aggressiivinen käytös ei poista aikuisten myönteistä tunnesidettä lapseen vaan päinvastoin, lapsi koetaan jopa muita lapsia läheisemmäksi. Aggressiivisesti käyttäytyvää lasta kuvaillaan pääosin empatian ja ymmärryksen sävyttäminä. Tutkimukseni varhaiskasvattajat perustelevat läheisyyden tunnetta lapsen kohtaamiseen käytetyllä ajalla ja pitkän aikavälin tuntemisella. Tutkimuksessani varhaiskasvattajat määrittelevät haastavasti käyttäytyvät lapset avun tarvitsijoina ja itsensä apua tarvitsevan lapsen auttajina.

6.2 Varhaiskasvattajien tunteet työssäjaksamisen kertomuksissa

Tutkimukseni toinen tutkimuskysymys on: Miten aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisissa ilmenneet tunteet näyttäytyvät työssä jaksamisen kertomuksissa? Työssä jaksamisen näkökulmasta tämän tutkimuksen tulokset vastaavat pitkälti muita saman aihepiirin tutkimuksia. Lasten aggressiivisen käyttäytyminen nähdään työssä jaksamista heikentävänä tekijänä (Kauppinen, 2010; Toljander, 2016). Lasten aggressiivisen käyttäytyminen näyttäytyy tässä tutkimuksessa työssä jaksamisen näkökulmasta kasvattajien tunteiden hallinnan haasteina, väsymisenä, turhautumisena, riittämättömyyden tunteita ja motivaationa työssä.

Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvattajien työssäjaksamisessa näyttäytyvät keskeisesti voimavaroja kuluttavat tunteet, kuten väsymys, turhautuminen, riittämättömyys, pelko ja syyllisyys. Varhaiskasvattajat kertovat lapsen aggressiivisen käyttäytymisen olevan jo yksittäisenä kasvatustilanteena kuormittava. Väsyminen ja turhautuminen kytkeytyvät haastavien kasvatustilanteiden ajalliseen keston, toistuvuuteen ja aggressiivisen lapsen kohtaamisen henkiseen ja fyysiseen kuormittavuuteen. Väsymys ja turhautuminen vaikuttavat kasvattajien vapaa-aikaan aiheuttaen esimerkiksi uniongelmia. Kasvattajien kohtaamalla aggressiivisuudella onkin havaittu olevan yhteys unettomuuteen, minkä takia haastavien kasvatustilanteiden ehkäisyyn ja niiden jälkihoitoon työpaikoilla kannattaa panostaa (Ervasti, Kalavainen & Oksanen, 2019).

Varhaiskasvattajien kertomuksissa ilmenee aggressiivisesti käyttäytyvään lapsen käytettävän vuorovaikutuksen vievän voimavaroja muiden lapsen kohtaamisilta ja itse kasvatustyöstä, minkä puolestaan koetaan aiheuttavan riittämättömyyden tunteita ja ammatillisen itsetunnon heikkenemistä. Selvitysten mukaan inkluusio ja resurssien kiristäminen näkyy lasten haastavana käyttäytymisenä ja vie ison osan opettajien työajasta (OAJ, 2018, 8–10;

Työterveyslaitos, 2015, 10–11). Kasvattajat kokevat tässä tutkimuksessa aggressiivisesti käyttäytyvien lasten vievän toiminnan suunnitteluun liittyviä ajallisia resursseja. Aggressiivinen käyttäytyminen vie usein myös yhden aikuisen huomion, mikä vaikuttaa suoraan muun ryhmän toimintaan arjessa.

Varhaiskasvattajat kokevat ajan käytön jakautumisen epätasapainoa ryhmän lapsia kohtaan, mistä koetaan riittämättömyyden tunnetta. Omassa työssään koettu riittämättömyyden tunne kärjistyy tämän tutkimuksen aineistossa äärimmillään oman opettajuuden kyseenalaistamiseen. Ahosen (2015, 178) tutkimustulokset ilmentävän kuormittavaksi koettujen kasvatustilanteiden saattavan johtaa negatiiviseen kehään, jossa uupunut kasvattaja kokee ammatti-identiteettinsä horjuvan. Kasvattajan pyrkiessään toimimaan työssään muiden hyväksi, hänen oma hyvinvointinsa voi olla vaarassa unohtua muiden tarpeiden alle, kuten Kauppinen (2010, 132) väitöskirjassaan kirjoittaa.

Vaikka aggressiivisesti käyttäytyvien lasten koetaan vaikuttavan tutkimukseni aineistossa työssä jaksamiseen heikentävästi, niiden kohtaamisten koetaan toisaalta lisäävän työmotivaatiota. Myös Toljanderin (2016, 70) tutkielmassa aggressiivisesti käyttäytyvät lapset vaikuttavat motivaation hiipumiseen työssä vähemmän kuin kokemukseen työssä jaksamisesta. Tutkielmassani varhaiskasvattajat kokevat saavansa motivaatiota työhönsä, kun näkevät haastavaan käyttäytymiseen löytyvän toimivia arjen ratkaisuja. Varhaiskasvattajat saavat voimavaroja lapsen tunteiden hallinnan parantuessa. Varhaiskasvattajien työmotivaatiota kannattelevat onnistumisen kokemukset haastavista kasvatustilanteista selviämisestä. Myös henkilökohtaiset tunteiden käsittelyn keinot, kuten tunteista avoimesti puhuminen auttavat kasvattajia. Osa kasvattajista ovat saaneet henkilökohtaista apua omien tunteiden käsittelyyn yksilöterapiasta ja työnohjauksesta. Varhaiskasvattajat kertovat myös työkokemuksen tuoneen varmuutta haastaviin kasvatustilanteisiin.

Aiheeseen liittyvien tutkimusten tapaan (Antila, 2015; Hakala, 2013; Toljander, 2016; Virtanen, 2015) myös tässä tutkimuksessa työyhteisön merkitys haastavista kasvatustilanteista aiheutuvien tunteiden käsittelyssä on oleellinen. Motivaatiota työhön lisäävät erityisesti kannustava työyhteisö ja riittävä ammatillinen tuki. Haastavista kasvatustilanteista keskustelu kasvattajatiimeissä, ryhmien välillä ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa koetaan tärkeäksi. Yksityisellä ja julkisella sektorilla työskentelevien erot korostuvat tässä tutkimuksessa etenkin varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaation määrässä ja laadussa. Yksityisellä sektorilla työskentelevän varhaiskasvatuksen opettajan mukaan ennen meneillään

olevaa esiopetuksen toimintakautta ainoa kontakti varhaiskasvatuksen erityisopettajaan on ollut silloin, kun tukea tarvitsevalle lapselle on haettu korotettua palveluseteliä. Julkisella sektorilla työskentelevät varhaiskasvatuksen opettajat kertovat saavansa apua ja tukea varhaiskasvatuksen erityisopettajan ryhmässä käyntien yhteydessä ja tarvittaessa puhelimen välityksellä.

Tutkimukseni kasvattajat kertovat erilaisista käytännöistä aggressiivisen käyttäytymisen puuttumiseen. Etenkin lapsen kiinnipitämiseen liittyvät käytännöt herättävät heissä pohdintaa. Keskustelu lapsen kiinnipitämisestä koetaan toisinaan vaikeana aiheena, mikä kasvattaa epävarmuuden tunnetta. Kasvattajien kertomusten mukaan yleispätevää toimintaohjetta kiinnipitämisestä ei ole. Varhaiskasvattajat toivovatkin rehellistä ja avointa keskustelua aggressiivisen lapsen kohtaamiseen työpaikoilla kollegoiden, johtajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien toimesta. Myös lisäkoulutus lasten haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen koetaan tarpeellisena.

7 LOPUKSI

Tutkimukseni tarkoitus on käsitellä varhaiskasvattajien kokemia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista ja niiden vaikutuksista työssäjaksamiseen. Kirjoitan seuraavaksi tutkimustuloksiin liittyvää pohdintaa. Lopuksi arvioin tutkimustulosteni eettisyyttä ja luotettavuutta.

7.1 Pohdintaa tutkimustuloksista

Tutkimukset varhaiskasvatuksesta tunnetyönä osoittavat varhaiskasvaustyön olevan työtä, jossa tarvitaan tunteiden tiedostamiseen liittyvää osaamista itsessä ja muissa, tunteiden hallintaa, empatiaa sekä sosiaalisia taitoja (Antila, 2015, 1; Nislin 2016, 219). Jotta kasvattaja pystyy säätelemään lapsen tunteita, hänen tulee kyetä omien tunteiden riittävään hallintaan. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat tunteiden hallinnan haastavissa kasvatustilanteissa uuvuttavana, mikä näyttäytyy myös aiemmin tehdyissä opettajien tunteita kuvaavissa tutkimuksissa (Nislin, 2016; Virtanen, 2015). Kokkosen (2010, 115) mukaan tunneälyä vaativa tunnetyö altistaa tekijöitään stressaantumiselle, masentuneisuudelle, työuupumukselle ja työtytymättömyydelle, koska työssä voi joutua toistuvasti piilottamaan omia todellisia tunteitaan ja ilmaisemaan sellaisia tunteita, joita ei aidosti koe. Tutkimukset opettajien tunteiden säätelystä ja tunnetyöstä viittaavat yhteyteen emotionaaliseen uupumukseen (Doumen, Verschueren & Buyse, 2009; Friedman- Krauss, Raver & Morris 2014, Nislin, 2016; Sutton, 2004). Työssä jaksamisen, ammatillisuuden kehittymisen ja lasten hyvinvoinnin näkökulmasta näkisin säännöllisen työnohjauksen tärkeäksi osaksi varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisen näkökulmasta.

Kasvattajuuteen liittyvät sosiaaliset tunnesäännöt välittyvät tutkimukseni kertomuksissa siinä, miten kasvattajat kokevat tiettyjen tunteiden sallittavuuden ja näyttämisen opettajan työssä. Kasvattajat haluavat antaa työstään ammattimaisen kuvan. Kasvattajan työhön liitetään sosiaalisia odotuksia ja tunnesääntöjä, jotka määrittelevät millaisia tunteita kasvattajat ulospäin näyttävät (Kokkonen, 2017, 110). Varhaiskasvattajat puhuivat tutkimuksessani haastavista kasvatustilanteista selviytymisenä, minkä takia jäin pohtimaan, liittyykö kasvattajuuteen jonkinlainen pärjäämisen kulttuuri. Virtasen (2015, 21) mukaan kasvattajan joutuvat työssään usein tilanteisiin, joissa omien todellisten tunteiden sijaan esitetään sosiaalisesti hyväksytyjä tunteita. Tutkimuksessani esimerkiksi henkistä loukkaantumista tai

ahdistuneisuuden näyttämistä lapsen nähden ei pidetty hyväksyttävänä varhaiskasvattajien näkökulmasta. Samankaltaisia tuloksia ilmenee myös Kauppinen (2010, 193–194) väitöskirjassa, jossa opettajien mielipahan ja muiden negatiivisten tunteiden kätkemistä oppilaiden edessä perusteltiin eettisillä seikoilla. Itsekontrollin merkitys koetaan kasvattajan työssä keskeisenä ja sen ajatellaan olevan kiinteästi sidoksissa ammatillisuuteen (Kauppinen, 2010; Virtanen, 2015, 52).

Vaikka tämän tutkimuksen kasvattajat toivat melko avoimesti esiin omia kokemuksiaan haastavista kasvatustilanteista jäin pohtimaan, millaisia asioita kasvattajat haluavat kertoa omasta ammattitaidostaan. Varhaiskasvattajat kertoivat tilanteista, jotka haastavuudessaan jättivät heille onnistumisen kokemuksen. Kerrottuja tilanteita yhdistivät myös tilanteesta keskustelu lapsen kanssa sekä sujuva yhteistyö lapsen huoltajien ja kasvattajatiimin työntekijöiden kanssa. ”*Koin, että tää oli sellanen tapaus, jossa me onnistuttiin, vaikka se oli tosi haastavaa ajoittain se tilanne. Me päästiin siinä etteenpäin ja saatiin vanhemmat siihen mukkaan ja sitä kautta löytyi niitä yhteisiä toimintatapoja (V1)*” Samankaltainen kerronta näyttäytyy myös luokanopettajia haastatelleen Hakalan (2013) tutkimuksessa, jossa opettajien vapaasti valittava tilanne lapsen aggressiivisesta käyttäytymisestä päättyy tilanteen selvittämiseen lapsen kanssa. Odotukset varhaiskasvattajan työlle lasten, heidän vanhempien ja yhteiskunnan taholta voivat koetella ammatillista itsetuntoa ja horjuttaa riittävyden tunnetta työssä.

Opetus- ja kasvatusalalla työskentelevien velvollisuuteen kuuluu lainsäädännön mukaan puuttua väkivaltaan, mutta samalla yksilön perusoikeuksiin kuuluu koskemattomuus (Perustuslaki, 1999/731 7§). Tutkielmassani kasvattajat kertoivat puuttuneensa lapsen aggressiivisen käyttäytymiseen fyysisellä rajoittamisella suojatakseen aggression vallassa olevaa lasta ja taatakseen ryhmän muiden lasten ja työntekijöiden turvallisuuden. Kohdatessaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kasvattajat asettavat muiden turvallisuuden oman turvallisuutensa edelle. Tästä huolimatta kasvattajat kokivat syyllisyyttä fyysisestä voimankäytöstään, kuten lapsen kiinnipitämisestä tai lapsen nostamisesta toiseen tilaan rauhoittumaan.

Tutkimusaineistostani kertomuksissa ilmeni aggressiivisesti käyttäytyvien lasten yleisyys päiväkotien ryhmissä, mitä puoltavat myös aiheeseen liittyvä keskustelu ja selvitykset. Haastateltavista pisimpään varhaiskasvatuksen opettajana työskennellyt kertoi aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyneen vuosivuodelta hänen työuransa aikana. Kysyessäni häneltä mistä

arvelee tämän johtuvan hän viittaa muuttuneeseen yhteiskuntaan, jossa lapselle annetaan sellaisia asioita päätettäväkseen, jota lapsi ei vielä kykene käsittelemään. ”*Mä luulen että ehkä vois semmonen rajattomuus kotona et lapsi on se joka vähän pyörittää sitä niinku kotiarkea siellä ja sanelee mitä tehdään (V4)*”. Kasvattajat saattavat suostua lapsen tahtoon myös välttääkseen kohtaamasta lapsen voimakkaan tunteen purkauksen sekä omat tilanteesta aiheutuvat neuvottomuuden ja ahdistuksen tunteet. Tällöin lapsi oppii, että aggressiivinen toimintatapa on keino saada oma tahto läpi ja se on sosiaalisesti hyväksyttävä keino toimia. Keltikangas-Järvinen (2010) nostaa esiin ekstroversiota korostavan ajattelun nykyajan yhteiskunnassa, jossa omia puolia pitävän, jopa aggressiivisin keinoin, lapsen nähdään saavan vahva itsetunto ja tällä tavoin selviämään elämän haasteista. Hänen mukaansa aggression sallittavuus näkyy myös valmistuvien luokanopettajien ja lastentarhanopettajien kertomuksissa, joissa he kertoivat ujojen, hiljaisten ja varautuneiden lasten muodostavan heidän vaikeimman kasvatustehtävänsä. Ekstroversiota korostavassa yhteiskunnassa ujous ja varautuneisuus saatetaan nähdä täten jonkinlaisena heikkoutena, vaikkei nämä piirteet sitä ole. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 74–75.)

Kaikki tutkimukseen osallistuneet kasvattajat kokivat, ettei Yliopiston varhaiskasvatuksen koulutuksessa käsitelty riittävästi aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamista. Selvitysten mukaan aggressiivisen käyttäytymisen lisääntyminen nähdään viimevuosina kasvaneena ilmiönä päiväkodeissa, joten se voidaan nähdä vielä suhteellisen uutena haasteena varhaiskasvatuksen kentällä. Aggressiivinen käyttäytyminen on voimakas ja tunteita herättävä käyttäytymismalli, minkä kohtaaminen ilman kosketusta aiheeseen voi olla raskas, jopa traumatisoiva. Tutkimustulosteni pohjalta herää huoli varhaiskasvattajien työssä jaksamisesta. Tutkimukseeni osallistuneet varhaiskasvattajat pohtivat työnsä merkitystä toistuvien haastavien kasvatustilanteiden ja aggressiivisen käyttäytymisen kohteeksi joutumisen vuoksi. Varhaiskasvatuksen opettajan työn houkuttelevuuden kannalta tulevaisuudessa toivoisin tämän teeman laajempaa tarkastelua ja konkreettisia toimenpiteitä työrauhan säilyttämiseksi.

Opettajiin kohdistuvan narratiivinen tutkimus on tärkeää opetuskäytäntöjen kehittämisen näkökulmasta. Täytyy tietää, miten opettajat näkevät heidän työnsä, millaisia kokemuksia heillä on ja kuulla heidän uskomuksiaan ja ajatuksiaan, jotta työtä voidaan kehittää. On tärkeää nostaa julkiseen keskusteluun ja tehdä tutkimusta aiheista, jotka nousevat päiväkodeista varhaiskasvattajien arjen kokemusten näkökulmista. Työssä jaksamisen näkökulmasta tutkimukseni haastaa pohtimaan varhaiskasvatuksen opettajien työtä tunnetyön, koulutuksen ja työssä pysyvyyden näkökulmista. Varhaiskasvatus on vaativaa

asiantuntijatyötä, johon kasvattajat tarvitsevat työnohjausta, riittävää koulutusta ja resursseja laadukkaasti työn toteuttamiseksi. Koska lasten aggressiivisen käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa on lisääntynyt, tulisi varhaiskasvatuksen koulutuksessa ja lisäkoulutuksen tarjonnassa huomioida tämä ilmiö. Aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisten vaikutuksia varhaiskasvattajien työssä jaksamiseen on tutkittu vähän, joten lisätutkimukselle olisi tarvetta

7.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Käyttämäni narratiivinen tutkimusmenetelmä on osa laadullisia tutkimusmenetelmiä, jonka luotettavuutta arvioidaan validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden avulla. Validiteetti kuvaa onko tutkimuksessa tutkittu mitä on luvattu ja luotettavuudella eli reliabiliteetilla arvioidaan tutkimustulosten toistettavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 160). Narratiivinen tutkimus perustuu tulkinnalliseen ja konstruktivistiseen lähestymistapaan, joten luotettavuutta arvioidaan näistä näkökulmista (Heikkinen, 2018, 184).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa nousevat esiin kysymykset totuudesta ja objektiivisuudesta. Tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 158, 163). Sisäistä johdonmukaisuutta voidaan Tuomen ja Sarajärven (2018,163–165) tarkastella kuvaamalla tutkimuksen tarkoitusta ja kohdetta, omia sitoumuksia tutkijana, aineiston keruuta, tutkimuksen tiedonantajia, tutkija-tiedonantaja-suhdetta, tutkimuksen kestoa, aineiston analyysiä, tutkimuksen luotettavuutta sekä raportointia. Tämä pro gradu- tutkielma sisältää edellä mainitut näkökulmat auki kirjoitettuna, mikä vahvistavat tutkimukseni luotettavuutta.

Tutkimusaineistoni koostui neljästä 35-45 minuutin yksilöhaastattelusta. Luotettavuuden kannalta, kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensäkin, tutkimuksen tarkoitus ei ollut saada yleistettävää tietoa vaan tuoda pienellä otannalla tarkempaa yksilölliseen kokemukseen pohjautuvaa tietoa. Tutkimustulosten yleistettävyyden sijaan laadullisessa tutkimuksessa kiinnitetään huomiota aineiston tuomaan sisältöön, kuten tässä tutkimuksessa olen tehnyt. Narratiivisen tutkimuksen eettisenä arvona pidetään ihmisen mahdollisuutta ilmaista itseään omalla äänellään, jolloin oman tarinan kertominen voidaan kokea palkitsevaksi ja terapeuttiseksi (Hänninen, 2018, 204).

Tutkija käsittelee aina tutkittavaa ilmiötä tietynlaisen tietotaustan omaavan lasien läpi, joten täysin objektiivista näkökulmaa on mahdoton saavuttaa. Jo tutkimusaiheen valintavaihe määräytyy yksilön tekemien valintojen ja mielenkiinnon kohteiden pohjalta, kuten tässä tutkielmassa käy ilmi. Tämän tutkimuksen aihe valikoitui omien kokemusteni pohjalta aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamisista ensimmäisenä työvuoteni varhaiskasvatuksen opettajana. Tutkimusraporttia voidaankin pitää tutkijan tulkinnallisena tuotoksena, jossa tutkija toimii tulkintojen tekijänä (Kiviniemi, 2018, 85).

Työstin pro gradu- tutkielmaani noin vuoden ajan. Työstäminen tapahtui aluksi muiden maisterivaiheen opintojen ohella ja viimeiset puoli vuotta varhaiskasvatuksen opettajan työn ohella. Koen saaneeni työkokemukseni ja maisterivaiheen opintojen myötä näkökulmia gradun työstämiseen. Tutkimukseeni käytetty aika on ollut riittävää ja pro gradu- tutkielman työstäminen on tapahtunut huolellisesti.

Tässä tutkimuksessa analysoin varhaiskasvattajien kertomuksia, jotka keräsin yksilöhaastatteluina kasvotusten. Narratiivisuus näyttäytyy tässä tutkimuksessa ihmisen tapaan jäsentää kokemuksiaan tarinalliseen muotoon. Tutkimuskysymykseni suuntasivat analyysissä huomioni ensisijaisesti varhaiskasvattajien sanalliseen kerrontaan heidän kokemuksistaan ja tunteistaan. Tutkittavan käyttämä kieli toimii työkaluna, jonka avulla todellisuus jäsentyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vaikka mielen sisältöä ei pysty kielen avulla tyhjentävästi kuvaamaan, voidaan sitä pitää kielentutkijoiden mukaan tehokkaana keinona kokemuksen hahmottamiseen ja todellisuuden luomiseen. (Tuovila, 2008, 153.) Pelkän kielen avulla kuvatut tunteet määrittelevät niitä kuitenkin vain yhdestä näkökulmasta. Tunteet näyttäytyvät sanavalinnoissa, äänenpainoissa, lauseiden rakentumisissa ja sanavalinnoissa. Toisen ihmisen tunteiden ymmärryksen voi ajatella Tuovilan (2008, 154–156) mukaan perustuvan myös ulkoiseen käyttäytymiseen, jolloin eleet, ilmeet ja kehon viestit voivat kertoa ihmisen tunteista asioita, joita kieli ei välttämättä suoraan paljasta. Hänen mukaansa tunteet, suhtautuminen itseän, keskustelukumppaniin ja puheessa olevaan asiaan vaikuttavat ihmisen toimintaan, päämääriin ja kielenkäyttöön.

Tutkimusaineiston analyysissä rajasin tutkimukseni kannalta epäoleelliset asiat pois. Kaikkien haastateltavien kohdalla puhuttaessa aggressiivisesti käyttäytyvien lasten vaikutuksista jaksamiseen työssä esille nousi resursseihin ja työilmapiiriin liittyviä seikkoja. Haastattelutilanteissa, jouduin toisinaan palamaan käsiteltävään aiheeseen huomattavasti keskustelun ajautuvan muihin työssä jaksamisen teemoihin. Haastattelurungon kolmannessa

osiossa olisin voinut tarkentaa avoimia kysymyksiä vielä tarkemmin käsiteltävän aiheen ympärille. Haastatteluista jäi vaikutelma varhaiskasvattajien tarpeesta puhua työssä jaksamiseen ja työn resurssien puutteisiin liittyvistä seikoista. Aineistostani olisi riittänyt materiaalia jo pelkästään työssä jaksamisen teeman käsittelyyn, jota jouduin rajaamaan pois aineiston analyysistä tutkimuksen yhtenäisyyden kannalta.

Narratiivisessa tutkimuksen analyysissa tarkastellaan myös, mitä haastattelijat ovat mahdollisesti jättäneet kertomatta. Tätä ei voi kuitenkaan määritellä tutkimustulokseksi, vaan ennemminkin spekulatiiviseksi pohdinnaksi. Kerronnan kautta jäsennetään omaa elämää ja samalla rakennetaan omaa identiteettiä (Eskola & Suoranta, 2008, 22). Kasvattajat kertoivat kokemuksistaan tietyssä kontekstissa, mikä vaikuttaa siihen millaista identiteettiä haastateltavat itsestään rakentavat. Eri tilanteissa korostuvat erilaiset kerronnan funktiot, mikä vaikuttaa siihen, miten yksilöt kertovat kokemuksistaan ja elämäntapahtumista. Erilaisissa puhetilanteissa tai yhteisöissä muodostuu normeja sille, mitä on sopivaa kertoa ja mitä ei. (Hänninen, 1999, 56.) Tutkimushaastattelutilanne on erilainen kuin vapaa keskustelutilanne esimerkiksi hyvän ystävän kanssa. Tämän tutkimuksen haastateltavat henkilöt olivat minulle entuudestaan tuttuja henkilöitä, minkä voidaan ajatella edesauttavan luontevan keskustelun ja keskinäisen luottamuksen syntymistä haastattelua tehdessä. Ajattelen haastateltavien entuudestaan tuntemisen edesauttaneen avoimen ja luottamuksellisen keskustelun syntyä. Haastateltavien tuntemista entuudestaan tulee kuitenkin tarkastella myös kriittisestä näkökulmasta. Haastatteluhetkillä keskustelu piti toisinaan palauttaa tutkittavaan aiheeseen keskustelun karkaillessa sivupoluille. Koen kuitenkin, että tähän tutkimukseen osallistuvat varhaiskasvattajat kertoivat melko avoimesti kokemistaan aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisista heränneistä tunteista ja työssä jaksamisestaan.

Hännisen (1999, 55) mukaan kertomusten avulla luodaan omaa minäkäsitystä ja vaikutetaan muiden ymmärrykseen. Pohdin, vaikuttaako tutkimustulokseeni, että haastattelin varhaiskasvatuksen opettajana varhaiskasvatuksen opettajia. Mietin, muodostivatko haastateltavat tarinaansa joiltain osin haastattelijan odotuksia mukaillen. Aineistoa lukiessani yritin ymmärtää kasvattajien kertomuksia ja toisaalta myös sitä, mitä he ovat jättäneet kertomatta. Kertomiseen samoin kuin kertomatta jättämiseen voi liittyä monia syitä. Hännisen (1999, 68) mukaan ihmiset luovat emotionaalisesti raskaiden tilanteiden yli niinsanottuja parantavia tarinoita, joiden avulla kohotetaan hallinnan tunnetta ja vahvistetaan kokemusta tapahtumien ymmärrettävyydestä. On täysin ymmärrettävää, että kaikkein herkimpiä ja voimakkaita tunteita aiheuttavia kokemukset halutaan pitää yksityisinä.

Kertomatta jättäminen tuottaa kuitenkin rajoittunutta ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. Moni tutkimukseeni osallistuvista varhaiskasvattajista kertoi kokeneensa haastavimmaksi aggressiivisuuden muodoksi kielellisen aggression, mutta eivät kertoneet sellaista vapaasti valitsemassaan tilannekuvauksessa. He kertoivat kielelliseen aggressiivisuuteen puuttumisen kasvatuksellisin menetelmin kaikkein haastavimpana ja kokivat niissä neuvottomuuden tunteita. Ahosen (2015, 147– 148) mukaan neuvoton kasvattaja jättää useammin lapsen yksin tai tilanteen selvittämättä, mikä aiheuttaa lapselle turvattomuutta ja voi voimistaa aggressiivista käytöstä, josta seuraa työntekijän neuvottomuuden tunteen vahvistuminen entisestään.

Vaikka haastattelut käsitellään analyysissä nimettömänä tai peitenimeä käyttäen, voi kasvattajilla olla julkista kasvatustyötä tekevinä pelko henkilökohtaisesta tai ammattikuntaan liittyvästä negatiivisesta leimasta. Kokemusta arkaluonteisuudesta voidaan kuitenkin pitää henkilökohtaisena, joten kaikki ihmiset eivät koe samoja asioita arkoina. Arkaluonteisuuden voivat vaikuttaa myös kulttuuriset tai tilannekohtaiset tekijät. Myös saman ryhmän sisällä arkaluonteisuuden kokemukset voivat vaihdella (Kuula, 2006, 124). Tutkimusaiheen valitessani tiedostin tutkimusaiheeni arkaluonteisuuden ja pohdin, mistä näkökulmasta lähdän keräämään aineistoa ja miten muodostan teoreettisen viitekehyksen. Alun perin tarkoitukseni oli tutkia varhaiskasvattajien kokemaa väkivaltaa, joka kuitenkin vaihtui aiemman aiheeseen liittyvän tutkimuksen ja kirjallisuuteen perehtymisen myötä kasvattajien kokemuksiin lasten aggressiivisesta käyttäytymisestä.

Tutkimusprosessin edetessä voidaan pitää luonnollisena tutkijan näkemysten ja tulkintojen kehittymistä. On tärkeää tiedostaa, millaista vaihtelua tutkijassa, aineistonkeruumenetelmässä tai tutkittavassa ilmiössä tapahtuu. (Kiviniemi, 2018, 84.) Tutkimusongelmiin liittyvät täsmennykset ja teoreettisen viitekehyksen lopullinen muoto edellyttivät tutkimusaineiston tarkkaa tutkimista. Selvästi työssä jaksamista heikentävien teemojen nousu aineistossani vaikutti päätökseeni vaihtaa alkuperäisen työhyvinvointi- käsitteen työssä jaksamisen käsitteeksi. Myös aineistosta noussut kasvattajan voimankäytön eettinen tarkastelu muovasi tutkielmani teoriaosuutta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) mukaan tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävä, luotettava ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on toteutettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Olen huomioinut tässä pro gradu- tutkimuksessa tutkimuseetiikan näkökulmasta hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia. Tutkimuksessani

noudatan rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tulosten tallentamisessa, arvioinnissa ja niiden esittämisessä. Kunnioitan muiden tutkijoiden tekemää työtä viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla. Myös tutkimukseni suunnittelu, toteutus ja raportointi on ollut tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaista. (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, 6–7.)

LÄHTEET

- Aaltonen, T & Leimumäki, A. (2011). *Kertomus ja kerronnallisuus-Kaksi luentaa*. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander. & P. Nikander. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 119–152.
- Ahonen, L. (2015). *Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa vuorovaikutustilanteissa*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Aluehallintovirasto. AVI. (2019). *Väkivallan uhkaan törmää yhä useampi työntekijä työssään, myös päiväkodeissa ja kouluissa varauduttava*. (Julkaistu 7.8.2019). https://www.avi.fi/web/avi/tiedotteet-2019?p_p_id=122_INSTANCE_aluevalinta&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_564233524_resetCur=true&p_r_p_564233524_categoryId= Viitattu 17.12.2019.
- Antila, S-M. (2015). *Lastentarhanopettajien käsityksiä emotionaalista työstä varhaiskasvatuksen muuttuvissa ympäristöissä*. Pro Gradu- tutkielma. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Aro, T. (2011). *Miten ymmärrämme itsesäätelyn?* Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 10–18.
- Cacciatore, R. (2007). *Aggression portaat*. Helsinki: Opetushallitus.
- Cacciatore, R. (2008). *Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – Vauvaiästä kouluikään*. V. Hurme (toim.) Helsinki: Väestöliitto.
- Connely, F.M & Clandinin, D. J. (2006). *Narrative Inquiry*. Teoksessa J.L, Green. G, Camilli. & P.B, Elmore (toim.) Handbook of Complementary Methods in Education Research. American Educational Research Association by Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 477–488.
- Eron, L.D. Walder, L.O & Lefkowitz, M.M. (1971). *Learning of aggression in children*. Boston: Little, Brown and Company.
- Ervasti, J. Kalavainen, S. & Oksanen, T. (2019). *Väkivalta asiakkaiden taholta on yleistä kuntatyössä*. Haaste- lehti 3/2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32019/vakivaltaasiakkaidentaholtaonyleistakuntatyossa.html> Viitattu 26.1. 2020.

- Eskola, J. Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). *Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas*. Teoksessa R, Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 5. uudistettu painos, 27–51.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fagerström, V. Länsikallio, R. & Sipponen, J. (2015). *Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa. Väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelylomakkeiden kehittäminen*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Gjerstad, E. (2015). *Kuka on kukkulan kuningas? Lasten ja aikuisten valtasuhteet kasvun tukena*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Goleman, D. (2012). *Tunneäly työelämässä*. Keuruu: Otava. Englanninkielinen alkuteos Working with Emotional intelligence 1998. Suomentanut J, Kankaanpää.
- Gross, J. (2014). *Emotion regulation: Conceptual and Empirical Foundations*. Teoksessa J, Gross. (toim.) Handbook of emotion regulation. New York: The Guildford Press, 3–20.
- Hakala, H. (2013). *Aggressiivisen käyttäytymisen kohtaaminen opettajan työssä*. Pro gradu-tutkimus. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Heikkinen, H.L.T. (2000). *Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia*. Tiedepolitiikka 25:4, 47–58.
- Heikkinen, H.L.T. (2015). *Toimintatutkimus: kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat*. Teoksessa R, Valli. & J, Aaltola. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloitteleville tutkijoille. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 204–219.
- Heikkinen, H.L.T. (2018). *Kerronnallinen tutkimus*. Teoksessa R, Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.
- Hänninen, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Hänninen, V. (2018). *Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä*. Teoksessa R, Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloitteleville tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–208.
- Hytönen, J. (2007). *Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä*. Helsinki: WSOY.

- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry. (2020). *JHL:n kysely: Varhaiskasvatuksen ammattilaisia lyödään, purraan ja pusketaan, tilanteiden selvittäminen ontuu*. (Julkaistu 23.1.2020). <https://www.jhl.fi/2020/01/23/jhln-kysely-varhaiskasvatuksen-ammattilaisia-lyodaan-purraan-ja-pusketaan-tilanteiden-selvittaminen-ontuu/> Viitattu 26.1.2020.
- Kaltiala-Heino, R. (2013). *Aggressio lapsuudessa ja nuoruudessa*. Teoksessa P, Nurmi. (toim.) *Lapsen ja nuoren viha*. 1. painos 2013. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–67.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. (2012). *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Kauppi, T. (2015). *Opettaja kiusattuna. Peruskoulun opettajien kokemuksia vertaisrajat ylittävästä kiusaamisesta*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Kauppinen, E. (2010). *Opettajien tunnenarratiivit ja niiden rakenneanalyysi*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1985). *Aggressiivinen lapsi: Miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä*. Helsinki: Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2015). *Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: Otava.
- Kiviniemi, K. (2018). *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa R, Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–87.
- Kokkonen, M. (2017). *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito*. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kujala, T. (2007). *Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä*. Teoksessa E, Syrjäläinen, A, Eronen. & V-M, Värri. (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 13–39
- Kuula, A. (2006). *Yksityisyyden suoja tutkimuksessa*. Teoksessa J, Hallamaa, V, Launis, S, Lötjönen. & I, Sorvali. (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Hakapaino Oy, 124–140.
- Laine, T. (2018). *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa R, Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–50.
- Lahtinen, A. & Rantanen, J. (2019). *Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin tilanteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2008). *Narratiivinen lähestymistapa traumaattisen elämäkokemuksen tutkimisessa*. Teoksessa R, Kaasila, R, Rajala. & K.E, Nurmi. (toim.)

- Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 106–151.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex.
- Lee, M. Pekrun, R. Taxer, J.L. Schutz, P.A. Vogl, E. & Xiyao, X. (2015). *Teacher's emotions and emotion management: integrating emotion regulation theory with emotional labor research*. Springer Science+Business Media Dordrecht, 843–863.
- Marttila, A. (2014). *Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – Kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen*. Teoksessa P, Hämeenaho. & E, Koskinen-Koivisto. *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos ry. Tallinna: Tallinnan kirjapaino, 362–392.
- Metsämuuronen, J. (2008). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: International Methelp 2008.
- Munter, E. (2014). *Lapsen fyysinen kiinnipito päiväkodissa. Kyselytutkimus päiväkodin työntekijöiden käsityksistä ja kokemuksista*. Pro Gradu- tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Nislin, M. (2016). *Hermoja raastavaa vai palkistevaa työtä päiväkodissa?* Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. vol 53, 218–222.
- Nummenmaa, L. (2019). *Tunne-kartasto. Kuinka tunteet tekevät meistä ihmisiä*. Helsinki: Tammi.
- Nummenmaa, L. (2010). *Tunteiden psykologia*. Helsinki: Tammi.
- Nurmi, P. (2013). *Lapsen ja nuoren viha*. 1. painos. 2013. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetusalan ammattijärjestö OAJ. (2018). *Työolobarometri 2017*. OAJ:n julkaisusarja 5:2018. Perustuslaki. 1999/731. Finlex.
- Pulkkinen, L. (2002). *Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2011). *Mitä laadullinen tutkimus on?* teoksessa A, Puusa. & P, Juuti. (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Vantaa: Hansaprint Oy, 47–57.
- Rantaeskola, S. Hyyti, J. Kauppila, J. & Koskelainen, M. (2014). *Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä*. Tampere: Talentum.
- Rantanen, J. (2011). *Tunteella! Voimaa tekemiseen*. Hämeenlinna: Talentum Media.
- Rauramo, P. (2008). *Työhyvinvoinnin portaat. Viisi vaikuttavaa askelta*. Helsinki: Edita.
- Ojala, T. (2017). *Kun perusopetuksen oppilaat oireilevat psyykkisesti. Opettajien kokemuksia*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

- Onnismaa, J. (2010). *Opettajien työhyvinvointi: Katsaus opettajien työhyvinvointitutkimuksiin 2004 – 2009*. Helsinki: Opetushallitus.
- Saaristo, A-M. (2011). *Emotionaalinen ammattitaito osana sosiaalisen vahvistamisen tietoisuutta*. Teoksessa P, Lundbom. & J, Herranen. (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä, 71–85.
- Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. (2009). *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellisen tietoarkisto. Tampereen Yliopisto.
- Salmela, M. (2017). *Affektiivinen käänne. Yksi vai monia? Käsitteellisiä ja metodologisia pohdintoja*. Tieteessä tapahtuu- lehti. 2/2017, 32–35.
- Squire, C. Andrews, M & Tamboukou, M. (2008). *What is Narrative research?* 2. painos. Teoksessa C, Squire. M, Andrews. & M, Tamboukou. (toim.) Doing Narrative research. London: SAGE Publications, 72–87.
- Squire, C. Davis, M. Esin, C. Andrews, M. Harrision, B. Hyden, L-C & Hyden, M. (2014). *What is narrative research?* London & New York: Bloomsbury Academic, 1–21.
- Sutton, R. E. (2004). *Emotional regulation and strategies of teachers*. Social Psychology of Education. Kluwer Academic Publisher, 379–398.
- Tuovila, S. (2008). *Tunnesanojen semanttinen merkitys ja sen kuvaaminen*. Teoksessa A, Kaasila. R, Rajala. & K.E, Nurmi. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 152–170.
- Toljander, M. (2018). *Lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien kokemuksia lasten aggressiivisesta käyttäytymisestä varhaiskasvatuksessa*. Pro Gradu-tutkimus. Turku: Turun Yliopisto.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki: TENK.
- Työturvallisuuslaki. 23.8.2002/738. Finlex.
- Viemerö, V. (2006). *Aggressio ja aggressiivisuus*. Tieteissä tapahtuu 3/2006, 18–22.
- Viitala, R. (2014). *Jotenki Häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Virtanen, M. (2013). *Opettajan emotionaalinen kompetenssi. Tutkimus luokanopettajien ja luokanopettajaksi opiskelevien tunneälytaidoista ja niiden tärkeydestä*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopisto.

- Virtanen, M. (2015). *Kuusi askelta tunnetaitajaksi: emotionaalisen osaamisen kehittämismalli opettajalle*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Waburton, W.A & Anderson, C.A. (2015). *Aggression, Social Psychology of*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition. Volume 1, 373–380.
- Westphal, M. & Bonnano.A, G. (2004). *Emotion self-regulation*. Teoksessa Consciousness, Emotional Self-Regulation and the Brain. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Co, 1–33.
- Widom, C. S & Wilson, H.W. (2015). *Intergenerational Transmission of Violence*. Teoksessa J, Lindert & I, Levav (toim.) Violence and Mental Health. Its Manifold Faces. New York, London. Springer Science+ Business Media Dordrecht 2015, 27–46.
- Ylitapio- Mäntylä, O. (2009). *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä*. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

LITTEET

Liite 1

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Pro Gradu-tutkielma

Oulun Yliopisto

Laura Tuomaala

1. TAUSTATIEDOT

- Koulutustausta
- Valmistumisvuosi
- Työkokemus varhaiskasvatuksen opettajana ja esiopettajana

2. AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMINEN

- Miten määrittelet lapsen aggressiivisen käyttäytymisen?
- Millaisia ammatillisia valmiuksia sinulla on aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen?
- Millaista aggressiivista käyttäytymistä on mielestäsi erityisen haastavaa kohdata?
- Millaista tukea kaipaisit aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen? Miksi?

3. AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMISESSA HERÄNNEET TUNTEET TILANNEKUVAUKSEN AVULLA

- Miten lapsen aggressiivinen käyttäytyminen ilmeni?
- Miten toimit tilanteessa?
- Miksi lapsi käyttäytyi aggressiivisesti? Mitä syitä aggressiivisen käytöksen taustalla oli?
- Miten lapsen aggressiivinen käyttäytyminen on vaikuttanut sinun ja lapsen vuorovaikutukseen päiväkodin arjessa?
- Millaisia tunteita aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen herätti sinussa?
- Miten käsittelet tunteitasi aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisen jälkeen?
- Käsitteletkö tunteitasi muiden työyhteisön jäsenten kanssa? Kenen kanssa? Miten? Oliko tunteiden käsittelystä apua?

4. AGGRESSIIVISESTI KÄYTTÄYTYVÄN LAPSEN KOHTAAMISEN VAIKUTUKSET TYÖHYVINVOINTIIN

- Miten aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen on vaikuttanut työhyvinvointiisi? Mitkä asiat ovat heikentäneet tai parantaneet työhyvinvointiasi?
- Miten aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen on vaikuttanut motivaatioosi työssä? Miten motivaation heikkeneminen tai parantuminen on näkynyt konkreettisesti arjen työssä päiväkodissa?
- Mitä opit aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamisesta?
- Miten työyhteisössäsi käsitellään lapsen ja aikuisen väliset haastavat vuorovaikutustilanteet?
- Mitä toimintatapoja ryhmässänne tai päiväkodissänne on sovittu aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen liittyen?